

GHENDTSCHÉ-TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent v.z.w.

46e jaargang - nr. 4-5

juli - oktober 2017

Afgiftekantoor: 9000 Gent X
Erkenning: P 2A 6154
Afzender: Goudstraat 12 - 9000 Gent
Verschijnt niet in juli en augustus

GHENDTSCHÉ-TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent v.z.w.

46e jaargang - nr. 4-5

juli - oktober 2017

Afgiftekantoor: 9000 Gent X
Erkenning: P 2A 6154
Afzender: Goudstraat 12 - 9000 Gent
Verschijnt niet in juli en augustus

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

46e jaargang nr. 4

juli - oktober 2017

Inhoud

- Dagboek te Gent in 1944 bijgehouden door Raoul van Caenegem.
Deel III.
R. van Caenegem. 162
- Een kleine Gentse stokers- en brouwersgeschiedenis aan de Apostelhuizen -
Koepoortkaai (1831-1929). Brouwerij en mouterij Van Oudenhove (1885-1892).
Marc Hanson. 173
- Criminaliteit in Gent in de vorige eeuw. uit een politierapport (1955).
Deel 2. Probleemwijken. 177
- Uit de schatkamers van Alfons Van Werveke. Op de Gentse vogelmarkt
'groot rumoer, kijven ende claegen' op de markt (1661). 180
- Jozef Cantré beitelte de socialistische man en vrouw in het Anseelemonument.
Wim Van Driesche. 198
- Kapittelstraat: Een zo niet gemakkelijk te interpreteren gevelsteen uit 1581
aan het Kapittelhuis, werk van beeldhouwer Jan Schoorman.
Luc Devriese. 204
- Azent van Gent.
Rudy Duprez. 220
- Straffe toeren. 222
- Hoe maak ik een luchtballon? Een handleiding uit de
'Wegwijzer van Gent' 1785.
Luc Devriese. 227
- Matelotte smullen aan de oever van de Leie.
Luc Devriese. 220
- Een kleurrijke famielde Van Damme. 'Das Pferdschen' (Het paardje),
lijflied van nonkel Ffrans.
Eric Vermeersch. 220
- In en om de cinema's aan 't Zuid
Francine Somers. 220
- Sint-Veerle bij het Gravensteen en in de Sint-Baafsabdij.
Marc Hanson. 220
- Lezers aan het woord. 237

DAGBOEK TE GENT IN 1944
BIJGEHOUDEN DOOR RAOUL VAN CAENEGEM
Deel 3. Juni en juli 1944

R. van Caeneghem

Donderdag 1 juni

Op een rustigen nacht volgt een rustige dag, 't weer is immers overtrokken. Gewoonlijk tegenwoordig hebben we slechts gas rond den middag (1 à 2 uren) en dan nog flauwkens. Electriciek à volonté. Geen alertes, rustige nacht. Dag totaal stil.

Vrijdag 2 Juni

Weer een kille, grijze dag. Nu zullen, denk ik, wel dagen volgen van onnoemelijke eentonigheid na de spanning van de Sinxentijd. Dagen van studeren en schrijven allemaal triestig en gelijk aan elkaar. Enfin laat ons hopen op de 15e Juni gelijk we hoopten op Sinxen.

Zaterdag 3 Juni

't Weer is wat opgeklaard, gelukkig want morgen moeten we naar den buiten en dan moet het zonnenschijn wezen. Om 20u30 krijgen we voor 't eerst sedert een hele tijd lieflijk sirenenmuziek te horen. 'k Hoor die oude kennissen wel graag. Verder was de dag rustig. Tot midden in den nacht de sirenenklank ons deed opspringen en pa en ma begonnen reeds dingen aan te trekken toen ik aandachtig luisterde en riep dat het alarm afblazen was dat ze deden. Inderdaad, we horen slechts het afblazen. Voor de rest waren we gerust.

Zondag 4 juni

Vuil grijs mistig weer. Wij stappen op naar Morel op De Pinte; hier is 't varkens-kermis. Piekfijn werd ons volgend dineetje opgediend.

1. Tomatensoep met boterhammen
2. Gebraden varkens-rosbeef en patatten. Saus met savooien
3. Saucissen met hetzelfde.
4. Gebraden filet met gestoofde peertjes
5. Zeer veel pudding.

Alles extra goed en vet en van harte gegund. Ik kon serieus niet meer! Met de sjees zijn wij weergekeerd. Was me dat een aangename dag geweest! Van-nacht is 't beginnen regenen, 't is maar best voor 't land.

Maandag 5 juni

Eentonig grijze dag. We vernemen dat ROME gevallen is.

Dinsdag 6 juni

Een triestige regendag, vol eentonigheid tot plots, hoera, hoera! De invasie (of een invasie) is begonnen. De Duitse post geeft het toe en zegt: “De Duitsers bezetten de loopgrachten, kanonnen, mitrailjeuzen worden opgesteld”. Deze namiddag ben ik met Charles’ auto uitgereden, heb leren rijden en heb volledig alleen 17 km afgelegd, hoera! De gevechten zijn in vollen gang, ik luister om 10u. Volgens de Duitsers werden reeds veel aanvallers gevangen, ‘t doet er niet toe. Vanuit de lucht was alles rustig.

Woensdag 7 juni

De invasie gaat goed verder volgens de Engelsen. Den vijand rest slechts één bruggenhoofd meer volgens de Duitsers, ook zouden de parachutisten uitgeroeid zijn. Vanavond had in de kathedraal een massalof plaats. De kerk was vol en volgepropt met rechtstaande mensen. We konden geen kruis maken. Zo opeengeperst stonden we. Dit is de inleiding op de noodnoveen voor acht tot zestienjarigen. Machtig weerklonk het driemaal door de kerk: “H.H. Jezus spaar onze stad.” Vanuit de lucht, alles rustig, ‘t is ook slecht weer.

Donderdag 8 juni

Koud, regenweer. De invasie gaat goed verder. Volgens Engeland is Bayeux ingenomen. Volgens de Duitsers wordt erom gevochten. Maar verheugender is het feit dat ons bruintje (konijn) met jongskens gekomen is, alleraangenaamst. Jammer genoeg waren er geen suikerbonen bij. Rustig op een alertje in den noen na.

Vrijdag 9 juni

Grote moeilijkheden voor ravitaillering van ‘t brood. De Engelse radio zendt uit: een aanvraag aan de bevolking van België en Holland om zich 35 km. van de kust te verwijderen. Regenweer, koude en een barometer die op ‘pluie’ staat, wat wenst ge meer? De aanvallen der Engelsen vorderen goed. Rustige nacht.

Zaterdag 10 juni

‘t Regent alweer, welke zomer! Gisteravond zijn hier Duitsers weer in de loopgracht gekomen en vandaag zijn alle belangrijke punten van de stad bezet. Hier bv. staat een kanon en een mitrailjeuze op den Dok, juist aan de brug een mitrailjeuze, in den hof van die huizen een kanon opgesteld, in de

Afb. 1. Op deze foto (Edmond Blochstaat, Gentbrugge, verzameling Georges Antheunis) is goed te zien hoe de schuilloopgraven in zigzagvorm konden aangelegd worden. De wanden bestaan uit rieten of wissen matten ondersteund door verticale en horizontale houten palen tegen inkalven.

loopgracht vóór ons manschappen, in den post aan de verste sluis een mitrailjeuze en aan de Sint-Jorisbrug nog een. In de stad zijn verscheidene straten met prikdraad afgesperd, o.a. de Boomgaardstraat, Reep, Sint-Michielsbrug, Zandberg en Kortrijksepoortstraat. Dezen dag doen allerlei geruchten de ronde van landing of bombardement op Vlissingen. Zeker werd een landingspoging bij Ymuiden afgeslegen. Gans den dag passeerden in richting Antwerpen kolonnen vrachtwagens, soldatenwagens, wagens met lichte kanonnekes, rupsauto's met zware geschutstukken, talrijke tientallen van elks. Talrijke locomotieven zijn in dezelfde richting gereden. Ook in andere delen van de stad zijn veel troepen en materieel gepasseerd, o.a. SS-troepen. Alertes schijnen niet meer te bestaan.

Zondag 11 juni

Dezen morgen mochten we met vreugde constateren dat onze witte ook met jongen ligt. We eten de eerste kersen, ze kosten 28 Fr. de kilo. Afwisselend regen en zon. Geen alertes. Operagebouw door Duitsers bezet die er 's nachts logeren.

Maandag 12 juni

't Weer is wat beter. Om 7.40 alerte tot 9.20 u. De Duitsers zitten hier nog altijd zoals ze enkele dagen geleden gekomen zijn. We kunnen koken op gasvuur (drie vlammen tegelijk). Eentonige dag. Overtrokken weer.

Dinsdag 13 juni

Eentonige triestige regendag. De Duitsers wijken langzaam uit Normandië en snel in Italië. Alles rustig, alertes schijnen gesupprimeerd.

Woensdag 14 juni

Regen, donder, bewolkt, zonnig alles dooreen. 1 alerte van 7u.-8.10: alle voetgangers worden tegen gehouden. Alles rustig.

Donderdag 19 juni

Afwisselend zon en wolken. Rustig, volledig. Tegen den avond onweer en sterke regen.

Vrijdag 16 juni

Regen en nog regen. Toch 3 alertes. Radio Londen meldde dezen middag dat vannacht zware aanvallen met zeer sterke springstof op Londen gedaan werden. In Engeland denkt men dat het door machines zonder piloten gebeurde. Duitsland zegt alleen: "Aanvallen op Londen met een nieuwe zeer sterke springstof". Wat is dat nu? Die veelbesproken represailles?

Zaterdag 17 Juni

Duitse militaire kringen melden dat het hier het begin geldt met de eerste der vergeldingsmaatregelen. Het beschieten van Zuid Engeland en Londen duurde bijna onafgebroken voort. Veel verwarde en ook wel overdreven berichten komen binnen. Ik acht ze 't opschrijven niet waard. Hedenavond hoorde ik een reportage op platen opgenomen van het geluid van die "projectielen", het is een sterk geaccentueerd rrrrrratelen. C'est drôle tout de même. Het weder is weer koud, mistig, 't regent. Geen alertes. Rustig. Rond halftwee 's nachts alerte, met zo'n bewolkten hemel! Waar zijn hun droeve zinnen? Wij drieën stonden op. Ma bleef liggen. 't Duurde ook maar een kwartier.

Zondag 18 juni

Regenen dat 't giet en donderen. Duitsers spreken veel van hun nieuwe wapen. Ik ga smokkelen, kom zijpnat thuis maar 'k breng mee: 1 brood, 4 l. melk, boter, 25 kg. patatten, een katje (voor zus Mi). Naar gemeld is Cotentin afgesnoerd. Wanneer Cherbourg?

Maandag 19 juni

Regenen, regenen, zijp, zijp, zijp.

Dinsdag 20 Juni

't Weer klaart wat op. De Duitsers praten voort over hun dynamiet meteoren maar 't is toch al verteld. In Normandië gaat het vooruit maar toch zóó traag.

Donderdag 22 juni

't Weer is mooi en zoals verwacht kregen we veel alertes. De derde kwam rond 18.40u. Na 10 minuten hoorden we luchtafweergeschut. Nog 10 minuten later, de D.C.A was onderwijl reeds gedaan, zagen we in de lucht strepen met een groenblauwe kleur en uiterst grillige vormen. Dat hadden we nog niet gezien. Ik zag zeer laag een dertigtal machines in noordoostelijke richting vliegen en plots - o - ontzetting - hoorden we zwaar brommend, zoevend geluid en daarop ijselijk luide kloppen, en dan weer zwaar zoeven en slagen. De grond trilde. Wij zaten in den kelder en Luce stond onder den trap. Dat duurde een paar minuten. Stilte. We liepen buiten, wolken grijs vuil stof hingen hoog, hoog in de lucht in het oosten en trokken snel af naar 't zuiden, er was een sterke noordwind. Overal groepjes mensen samen. Jamaar, daar horen we weer het naderend ronken van een nieuwe formatie, ma en ik naar de kelder, pa is weg(?!). Luce wil, wil, ze weet het zelf niet wat ze wil, ze loopt naar den trap, dan weer naar den gracht, schreeuwt naar moeder niet te aarzelen en mee te lopen. Tenslotte zet ze zich boven op den rand van de tranchée (!). En ja hoor daar horen we ze weer zwaar fluitend naar beneden zoeven, zware slagen volgen nog, nog. 't Geronk verwijdert zich. Stilte. Weer op straat, dikke, vuile wolken drijven tamelijk snel voorbij. Pompiers vliegen voorbij, groepen gendarmen. O ramp! alweer komt een nieuwe formatie afgevlogen, verwarring, geroep "nu is 't voor ons". De schrik werd nog verhoogd doordat aan de andere kant van het De Pauwkanaal een kolonne auto's met munitiekisten onder de bomen staan. Gelukkig vliegt die formatie verder, we zien ze flikkeren en schitteren. 't Bombardement is voorbij. Nu volgt een onafgebroken défilé over de Dampoortbrug van auto's, roodkruiswagens, pelotons gendarmen, L.B. wagens, pompiers enz. Het is 7.30u. Ik ga zien of er te helpen valt. Ja tussen de blokhuizen (barakken) van de Afrikalaan is een stro-opslagplaats in brand geraakt en 't vuur dreigt over te slaan. We slaan een omheining omver langswaar de brand zich zou kunnen voortzetten, ruimen planken en brokken teer weg, smijten aarde op de plaatsen waar 't vuur vooruitdringt. Tenslotte arriveert een brandspuit. 't Betert. We staan op grond waar 't al gebrand heeft, 't schroeit onder de voeten. De hitte dwingt ons weg te gaan. Na dien zo beroerden dag (avond) volgt een rustige zoete nachtrust.

Vrijdag 23 juni

Vuil weer. Er zijn meer dan dertig doden. Ik ga meehelpen verhuizen bij arme mensen die 't zelf moeilijk zouden afkunnen. De Hogeweg is erg gehavend. De Spoorwegemplacements zijn zwaar getroffen: het vormingsstation Gent-Dampoort is onbruikbaar. De Russen zijn een offensief gestart. Ook de aanval op Cherbourg is begonnen. De beschieting van Engeland gaat voort. Gruwelijke berichten komen binnen over verwoestingen in Normandië. God spare ons daarvan!

Zaterdag 24 juni

Overtrokken weer. Geen nieuws en veel afwachten.

Zondag 25 juni

Zonnig weer. Rond 10u. vliegen sterke formaties blinkende dingetjes over. Men schiet, men heeft schrik. 't Gaat voorbij. Wij gaan naar De Pinte te voet (pa, ma, ik). Wij kaarten er.

Moeder heeft blaren op de voeten, zal niet naar huis kunnen stappen. Geen trein. Ik neem ze op de fiets (bij al de andere lading!). We geraken er, 't is lastig. Verder alles rustig.

Maandag 26 juni

Het storingsvuur op Engeland (met de V1!) wordt voortgezet en uitgebreid tot Noord Engeland. Cherbourg is gevallen. Het offensief in 't oosten is iets ongehoords, de Russen gaan erdoor als in de boter.

Hier is 't weer overtrokken en 't regent. 't Blijft volledig mistig. Vanavond vallen er harde woorden. Pa maakt zich zeer kwaad omdat ik mij vóór het sla-pengaan nog één boterham afsnij en een halve tas melk drink boven het toegekende rantsoen (wie had dit vóór de oorlog gedacht!). Weiter alles ruhig! Eén alertje. 't Spel met V1 gaat voort. Cherbourg is niet gans gevallen zegt Berlijn. We eten tegenwoordig sterke (ranzige) boter. Vóór den oorlog had ik er afschuw van. Nu smaakt ze me zo goed: als de onaangetaste boter en 't is werkelijk en volledig zo, hoor!

Woensdag 28 juni

Goed weer. Een alerte van 1.45u. Honderden vliegers passeerden. Verder rustig. Rond 0.30u. alerte, een affairke van niets. Ma en ik blijven te bed, de rest staat op.

Donderdag 28 juni

Albert, de aanstaande van Luce, heeft vandaag zijn opzeg gekregen thuis zon-

der drie maanden en - wat erger is - zonder zegeltjes. Hij slaapt op den canapé in 't appartement. Ik rijd weg met Charles van de Tolhuissbrug naar Zelzate en terug tot den dok en zelf sturen hoor! Goed weer en geen alerte!

Vrijdag 30 juni

Goed weer. Wat duurt het wachten toch lang: geen korting.

Zaterdag 1 juli

Regenrijke gebeurtenisarme stille dag.

Zondag 2 juli

Zwoel weder anders niets. Calme absolu.

Maandag 3 juli

Juli en nog zo'n dag van zenuwslopende wachten op vooruitgang die niet komt. De Rus gaat flink vooruit maar de Engelsman trutselt (treuzelt) toch zó. Vier weken reeds sedert de invasie en wat is er bereikt? Wat 'n triestige slak-kengang. 't Is gelukkig slecht weer tegenwoordig – bestaat nog iets anders? – anders hadden we misschien al bommen gekregen met de vleet. En de onrust om de toekomst: nieuwe landingen zullen komen - denk ik - maar waar? Hier? Waarom hier, maar ook: waarom hier niet? Soms krijgen we van die berichten die wreed zijn, zoals vandaag: tante Anna schrijft dat een van haar medezusters van familie bericht gekregen heeft dat de stad Armentières omzeggens verdwenen is!! Moet het langs hier komen, 't kome snel. Dat we geen dag langer moeten wachten dan nodig.

Gevreesd hebben we lang dat Luce niet zou kunnen trouwen wegens de omstandigheden. Nu geloof ik wel dat het wonderbare ei tegen de 13 juli uitgebroid zal raken - hopelijk - daar een landing op onze kust, me dunkt, niet rap te verwachten of niet te verwachten is. In Normandië is een dagenlange pantserslag met een Engelse nederlaag geëindigd.

De Engelse post strooide rond dat de grootste koppen van Duitsland bijeen gekomen zijn om te beslissen welk front het belangrijkste moet geacht worden. Engeland heeft rondgestrooid dat het wapen V2 waarschijnlijk iets van de duikboten zal zijn!? Intussen is volgens hen de V1 een speelprulletje, jedenfalls zal 't geen catastrofe gemaakt hebben!

Dinsdag 4 juli-woensdag 12 juli

Een hartsgrondig - vervelend - eentonige week. Goed weer en toch haast geen alerten. Luce leeft natuurlijk ook in verwachting. Donderdag trekt ze er vandoor. Op het Normandisch front is 't slabakken. In Rusland: lopen. Wat brengt

de toekomst? Volgend gesprek greep hier plaats. Jan “Geen nieuws, Raoul?” R. “Ja, jong, de Duitsers hebben de V2 in gebruik gereed. Ze kunnen er den oorlog in twee dagen mee doen ophouden. Ze hebben het gebruikt in Cherbourg. De uitwerking was kolossaal.” Jan: “Zo, en waarin bestaat het, weet ge dat?” Raoul: “Ja, ‘t is een stok met een witte vlag aan. Alle gekheid op een stokje, de Engelsen hebben bij Caen een wapenstilstand gevraagd.” Jan: “Om de gekwetsten weg te halen?” Raoul: “Neen, nee”. Jan: “Waarom dan?” Raoul: “Om in Rusland naar den koers te gaan zien.”

Intussen gaat de opmars van de Russen in schrikwekkend tempo: Minsk, Baranowiche, Molodeczno, Wilna, Lida, Dunaburg en Kowel, Lemberg, Lublin! Veel wordt gepraat over een grote vergadering van de Duitse kopstukken die op 11 Juli zou te houden zijn om te beslissen over verdere oorlogvoering omdat het toch zó hachelijk wordt.

Caen is nu, 10 juli, ook gevallen. Wat zullen de Duitsers beslissen? Een politieke wending, meegaan met den één tegen den ander? In elk geval ik verwacht, wij verwachten, een plotsen donderslag aan den geladen hemel. Mocht hij rap komen! Er moet iets scheef zitten: er zijn zoveel kopstukken weg: Dollmann sterft plots, Dietl verongelukt, Martinet en twee andere generaals sneuvelen en von Rundstedt wordt afgedankt!

Op keukengebied: De aardbeien staan 35 fr. ‘t kilo. De rest is koopbaar: stekelbessen 10 fr., slechte kersen 10 fr., enz. En donderdag zullen we toch niet slecht eten hoop ik. Want Donderdag zijn w’ons Luceke kwijt. God zij gedankt want het wordt tijd. Geve God dat we binnenkort ook zo zingen mogen. Maar dan: we zijn den oorlog kwijt! Want eens den Duits verslagen, zal dan de strijd afgelopen zijn, zullen die grimmige wakers zachte schoothondjes worden? ‘t Is allemaal en bang en groot?

Donderdag 13 juli 1944

Is een zeer belangrijke dag geworden, want 1. Ik maak mijn laatste prijskamp (examen) van 't jaar 1943-1944. 2. Ik draag voor 't eerste een lange broek. 3. Ik verlies mijn laatste (half) zuster, de genaamde Lucienne Coppejans tot vóór 10u, daarna veranderd in Lucienne Sinia. Tien uur, het uur waarop in de Sint-Jakobskerk E.H. Buysse hen toesprak, na hun wederzijdse jawoord, “ego conjungo vos in matrimonium”. Deze interessante dag werd opgeluisterd door een driemaal herhaalde sirenenzang, hoewel het regende. Er werd een feestmaal gegeven in de grote zaal van het huis Hagelandkaai 43 te Gent. Opgediend werden:

1. Een ‘hors-d’oeuvre’ (allerlei groensel - broel - en een hard ei)
2. Soep
3. Konijn - patat - saus - appels - abrikozen (100 fr. 't kilo)

4. Nagerecht (taartjes)

Toen voor den laatsten keer rondgegaan werd met konijn etc. kon ieder nog wat nemen, buiten Nonkel Jules om de eenvoudige reden dat zijn teljoor zoo stapelvol was met afgeknaagde beentjes dat er niets meer kon bijgelegd worden - nou die is ook slager zie je! De dag werd waardig besloten met een kaartspelletje en daarmee is 't werkelijkheid geworden: wij zijn ons Luske kwijt. En het werd tijd, ja het werd tijd. Ik gun het haar van harte want ze heeft er lang genoeg naar geschreid, och arme. Als de nood het hoogst is, is de redding 't meest nabij! Ze had bijna gewanhoopt 't jonksken.

Vrijdag 14 juli

Heden is het de dag dat ik 17 jaar ben. Dit heuglijk feit wordt gevierd en als geschenk worden mij drie dikke kussen geschonken door mijn vader. Luce heeft vandaag te eten. Ze heeft immers stiekem de overschot van 't konijn en de helft van onze taart, één kan koffie, alsook een 1/4 kilo boter (dit betaalde ze) in haar hel gesleept. Zal ze morgen eten hebben? Gisteren was ze toch al aan 't piekeren "Wat zullen we overmorgen eten?"

Dinsdag 20 juli

Gemeld dat een springstof-aanslag op den Führer gewaagd werd. Hitler bleef ongedeerd. Daar roert entwat!

Vrijdag 21 juli

Fête nationale! Veel praatjes doen de ronde, vooral over vraag op vrede door Duitsland aan Rusland. Over Hitler en den aanslag wordt van alles gezegd: "Hitler is doodziek" - "Ja maar hij heeft gesproken" - "Ja, zijn stem hebt ge gehoord maar hem niet". Zo'n gesprekken worden gevoerd. De Engelse radio zegt dat er opstand is in Duitsland. De Duitser zegt dat het complot volledig mislukt is. Dezen nacht (20-21 Juli) om 1 u. heeft Hitler gesproken. 'k Heb zijn rede gehoord: de vent was kolossaal kwaad en verontwaardigd!

Dienzelfden nacht bliezen de sirenes om 0.50u. In de richting Z.O. zien we fusees vallen. ('t schijnt boven Aalst geweest te zijn). Langen tijd hoorden we bommen, heel in de verte, en we zagen vreselijk helle en talrijke lichtflitsen. We gaan weer slapen, een uur en kwart hebben we op straat gestaan.

Zaterdag 22 juli

De boel is weer verknoeid. Er zijn veel rotte patatten in de groentenwinkels. Charelke zit ermee te spelen: hij zet ze op marsorde op rijtjes: eerst de kleine patatjes, daarvoor de officieren: grotere patatjes, dan de generaals. Maar het groot opperhoofd ontbreekt. Een Duits vraagt hem vriendelijk: "En waar is de

führer?” Het antwoord: “Zo ‘nen rotten patat heb ik nog niet gevonden”. !!Op de fronten gaat het Russisch offensief reusachtig vooruit. Op het Normandische front is het eindelijk tot een doorbraak gekomen. In den nacht 20-21 juli heeft Kortrijk een vreselijk bombardement doorstaan. Veel monumenten en huizen verwoest, 180 slachtoffers.

Maandag 31 juli

Vandaag tekenen wij de frontlijn als volgt: Torma - Sita - Fehteln - Mitau - Schavli - Kaunas - Augustavo - Suraz - Warschau - Kozienice - Lezajsk - Przenmysl - westen van Stanislaw - oosten van Jasina. Waar gaan ze de Russen tegenhouden?

Een stomme week. We hebben eens goed weer, en nu zit ik geplaagd met een zware verzwering – ‘zit’ de eerste dagen, lig te bed de andere, en wel van woensdag tot zaterdag. Deze week was eentonig op het thuisfront op één feitje na. Vrijdagavond 7u. – ‘k lag te bed - sirene en plots ‘t bekende zoeven van de bommen - kloppen - zoeven - geen kloppen; om en om herrie, schrik, zenuwachtigheid. Alerte af. ‘s Anderendaags of later horen we dat er onbenullige militair belangrijke schade aan spoorlijnen is en... dat er rond de 50 doden zijn. Ook in Brussel is weer zo’n ongeluk gebeurd.

In Frankrijk gaat alles opperbest, Rennes, Nantes, Saint-Nazaire, Chateaubriand: ‘t ligt er al of ‘t zal toch niet lang meer duren. In ‘t Oosten is ‘t wat langzamer maar enfin, “binnen twee maanden alles gedaan” is veler opinie. Nu volgen vele dagen van snelle vooruitgang door Amerikanen en rust in ons luchtruim.

EEN KLEINE GENTSE STOKERS- EN BROUWERSGESCHIEDENIS AAN DE APOSTELHUIZEN - KOEPOORTKAAI (1831-1929)

Aflevering 5. Brouwerij en mouterij Van Oudenhove (1885-1892)

Marc Hanson

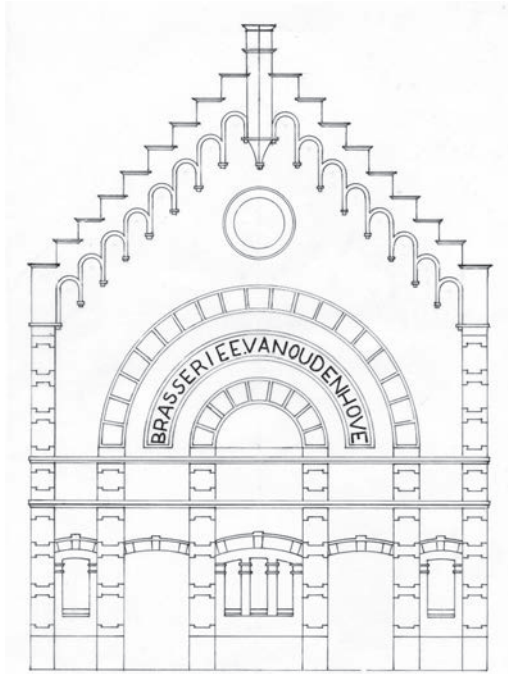
Een nieuwe eigenaar

Op 1 juni 1885 liep de voorziene termijn van vijf jaar af en eindigde zoals voorzien de vennootschap Minne en Compagnie. In artikel 15 van de statuten was gestipuleerd dat bij ontbinding elke vennoot het recht had de brouwerij verder te zetten na taxatie ervan door drie experts. Van Oudenhove, die bijna 25 jaar jonger was dan Minne, had voor die voortzetting gekozen. Daarom besloten de twee gewezen vennoten de goederen van de maatschappij bij notariële akte onder elkaar te verdelen. Van Oudenhove werd aangesteld als vereffenaar van de in onverdeeldheid gelaten schulden ten belope van 8.995 fr. Het ging vooral om leveranciersrekeningen voor mout, gerst et cetera, die nog betaald moesten worden. Een logische keuze: Ernest zou die leveranciers nog geregeld over de vloer krijgen.

De verdeling gebeurde als volgt: Van Oudenhove kreeg de brouwerij en de omringende huizen (geschat op 110.000 fr.) en de vaste bedrijfsuitrusting zoals de moutbrekers, de brouw- en kookketels, de koelbak, de gistkuipen en uiteraard de stoommachine. Die bedrijfsoutillage werd op 16.000 fr. geschat. De voorraden, het los materieel en de drie paarden werden eigendom van Minne. De stock omvatte 2.400 hl bier in de kelder, 1.400 kg hop en 7.300 kg mout op de zolder. In de schuur lagen er 700 fusten, 1.200 tonnen en 600 halve tonnen. In de remise stonden twee platte bierwagens en twee koetsen. Alhoewel de waarde van beide loten in frank uitgedrukt nagenoeg dezelfde was, was die eigendomsverdeling een heikel punt, zeker omdat het gescheiden gebruik van de respectieve goederen de dag van de scheiding inging. Zo waren de stock en allerlei materieel eigendom van Minne, maar onmisbaar voor de werking van de brouwerij.

Daarom kocht Van Oudenhove het deel van Minne direct af. Waarschijnlijk met het oog hierop ging hij kort voor de verdeling drie leningen aan: een van 26.000 fr. bij een grondeigenaar uit Sint-Laureins, een van 50.000 fr. bij Victor Audenaert met de brouwerij als onderpand en een onderhandse van (?) fr. bij

Moerman. Die leningen tegen 4,5% zouden na zijn dood door zijn zuster - erfgename verder worden afbetaald. Blijkbaar ontstonden er over die afkoop betwistingen, want Van Oudenhove deed Minne zelfs een proces aan, dat pas met zijn dood in 1892 zou eindigen. Zijn erfgenamen zouden er nog de financiële gevolgen van ondervinden in de vorm van nog te betalen advocatenkosten

Afb. 1. In 1888 liet brouwer Van Oudenhove voor zijn biermagazijn aan de Zakkebandstraat nr.31 een 15 m hoge en 12 m brede, mooi afgewerkte gevel met inrijpoort plaatsen (Stadsarchief reeks G12 nr. 1888 L 3, kalkpapier nagetekend door arch. Herman Rosseau).

Brouwerij en mouterij Van Oudenhove

Uit het voorgaande blijkt overduidelijk dat de brouwerij, die voortaan de naam van de nieuwe eigenaar zou dragen (afb. 1 en 2), in de loop der jaren een behoorlijke groei had gekend en financieel gezond was. De maatschappij had in 1885 15.923fr. in kas en in totaal voor 38.556 fr. schuldvorderingen vooral voor geleverd bier, terwijl haar eigen schulden zoals gezegd 8.995 fr. bedroegen. Het bedrijf dat Van Oudenhove overnam, behoorde toen tot de top tien van de (in totaal ongeveer zestig) Gentse brouwerijen met een jaarproductie die ongeveer het dubbele bedroeg van de gemiddelde jaarproductie (ca. 3.000 hl) der Belgische brouwerijen. De gemiddelde prijs van de biervoorraad in de

kelder bedroeg 10 fr. per hl tegenover 13 fr. voor België. De gemiddelde prijs van het goedkope(re) Gentse bier schommelde toen rond de 7,5 fr. per hl.

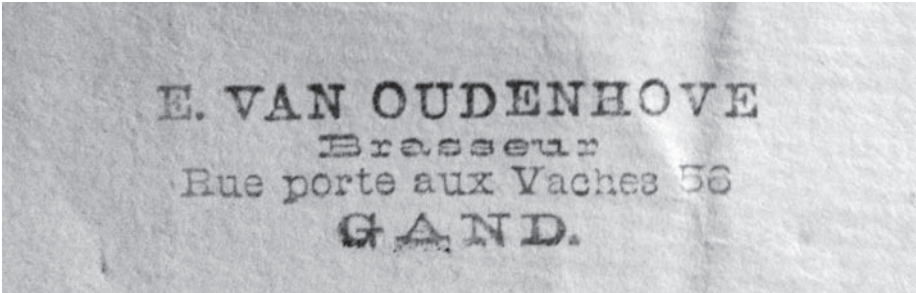
In 1888 diende Ernest een bouwaanvraag in voor een eigen mouterij (afb. 1 tot 4). Hij koos voor een vierkante gemetselde eest (ast) met een plaatijzeren droogvloer die van onderuit verwarmd werd. De koppeling van brouwerij en mouterij was vooral bij de kleine, ambachtelijke brouwers zeer gebruikelijk geweest. Na ca. 1875 was ze niet meer zo evident omdat toen de grootmouterijen opkwamen, die goedkoper en kwalitatief beter mout afleverden. Waarom begon Ernest er dan nog mee? Veel ambachtelijke brouwers verwerkten de gerst liever zelf tot mout omdat die zeer bepalend was voor de kleur en de smaak van hun bier. Op die manier kon hij de gekiemde gerst precies drogen (branden) zoals hij hem voor zijn bier wilde. In de wintermaanden kon hij zijn brouwersknechten zo ook beter aan het werk houden.

Een pijnlijk en aanslepend proces

Ongeveer twee maanden nadat Van Oudenhove de brouwerij had overgenomen, kwam er een nieuwe accijnswetgeving voor de brouwerijen. De wet van 20 augustus 1885 verving die van 1822, die aanleiding had gegeven tot misbruiken omdat hij geen rekening hield met recente vernieuwingen in de toestellen en de productiewijze. De nieuwe wet liet de brouwers (voorlopig) kiezen tussen de oude aanslag op basis van de inhoud van de beslagkuip of het betalen van tien centiemen per kilo gebruikt meel voor de bereiding van het wort. In dat laatste geval moest de brouwer in zijn werkverklaring aan de administratie der accijnzen laten weten hoeveel meel (droge mout) hij op een bepaalde dag voor zijn brouwsel zou gebruiken. Bij controle mocht het legaal toegestane rendement (opbrengst van 1 kg mout: maximaal 25 l wort aan 1 graad densiteit bij een temperatuur van 17,5 graden met een tolerantie van 10 procent) niet worden overschreden. De meeste brouwers, ook Van Oudenhove, kozen voor de nieuwe heffing omdat ze hen vrijer liet in hun werkwijze en toeliet beter bier te brouwen.

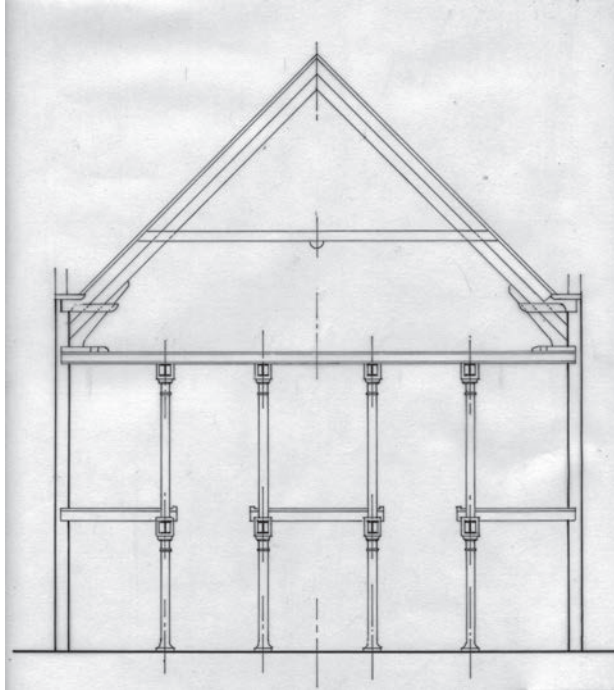
Op 22 juli 1886 stelden twee controleurs van de administratie der bieraccijnzen een proces-verbaal op tegen Van Oudenhove omdat hij het legaal toegestane rendement had overschreden. Op 16 juli om vijf uur 's morgens hadden zij de brouwerij een eerste maal bezocht om de opgegeven hoeveelheid meel te controleren. De volgende dag hadden zij het wort voor de twee verschillende brouwsels gecontroleerd, respectievelijk rond twee en zeven uur. Na de metingen en de nodige omrekeningen (in essentie: 326,973 hl wort aan 1° : 1.117 kg gedeclareerd meel = 27,80 l) was dus een overschrijding van het maximaal toegestane rendement (27,50 l) vastgesteld.

Van Oudenhove, die bij de vaststellingen aanwezig was, ondertekende het proces-verbaal, waarin een boete van 1.648,50 fr. werd opgelegd. In een brief van 9 november 1886 aan de gevaloriseerde brouwer stelde de directeur van de indirecte belastingen een minnelijke schikking voor op basis van een ministeriële omzendbrief van 4 november: de brouwer zou slechts 1.000 fr. plus de onkosten moeten betalen. De minister van financiën hield rekening met de aanpassingsproblemen van de brouwers aan de nieuwe wet en met het feit dat veel overtreeders eerder nog nooit op fraude waren betrapt. Van Oudenhove aanvaardde en betaalde op 13 november 1.019 fr. aan de schatkist.

Afb. 2. Bedrijfsstempel op de bouwaanvraag (zie afb. 1).

Van Oudenhove was lang niet de enige die beboet werd voor overschrijding van de rendementslimiet. Honderden brouwers werden om dezelfde reden tot boetes veroordeeld. Tijdens vele en lang aanslepende processen met expertises allerhande bleek de densimeter die de controleurs gebruikten de boesdoener: hij duidde een te hoog soortelijk gewicht aan en vertoonde ook nog een paar kleinere mankementen. Indien de densimeter bij Van Oudenhove telkens $0,1^\circ$ minder had aangeduid, was het rendement 27,191 geweest, dus onder het legaal toegestane maximale rendement. De verdedigers van de minister van financiën en zijn administratie voerden aan dat de tolerantiegrens van 10 procent door de Kamer juist was toegestaan om kleine(re) fouten bij metingen en omrekeningen op te vangen. Maar sommige brouwers flirtten zodanig met het maximaal toegestane rendement van 27,5 l (i.p.v. uit te gaan van 25 l) dat ze vroeg of laat tegen de lamp liepen. Uiteindelijk gaf een uitspraak van het Hof van Beroep te Brussel van 12 juni 1890 de experts gelijk: de gebruikte densimeter gaf een te hoog soortelijk gewicht aan in vergelijking met het wetenschappelijke instrument en was dus eigenlijk ongeschikt om er metingen mee te verrichten. De minister liet daarom nieuwe densimeters maken, waarop ook de gradenverdeling duidelijker was aangegeven. Vanaf mei 1891 zouden ze in gebruik genomen worden.

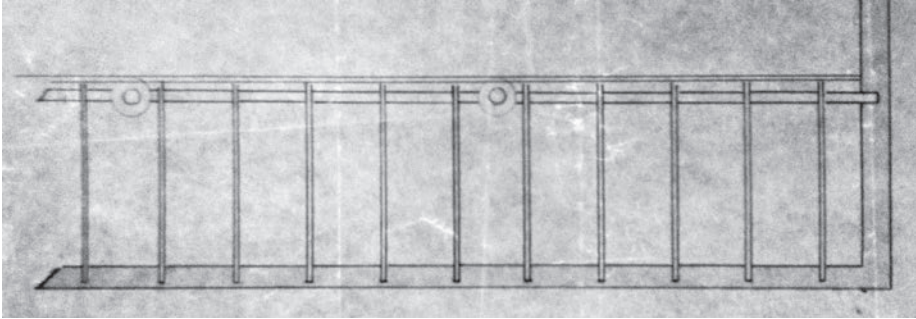

Afb. 3. Doorsnede nagetekend (zie afb. 1).

Na de betwistbare betaling van de boete, bleef de brouwerij in dispuut met de administratie van financiën in verband met de ‘onbetrouwbare’ officiële densimeter: Van Oudenhove nam zelfs Leon Hallet in de arm, een advocaat die al verscheidene brouwers in gelijkaardige betwistingen met de overheid had verdedigd. Volgens de Gentse brouwer ging het hem veel meer om een principe dan om een geldkwestie en bovendien stond zijn eer op het spel. Hij had het proces-verbaal ondertekend in de overtuiging dat de controle correct was verlopen. Dit bleek nu overduidelijk niet het geval. Daarom eiste hij via de rechtbank de nietigverklaring van zijn veroordeling en de teruggave van de ten onrechte betaalde boete. Hij wilde hiermee ook een juridisch precedent scheppen. De rechtsgang zou niet worden voltooid omdat Van Oudenhove tijdens het verloop ervan zou overlijden.

In Gent bij de grotere brouwerijen

De aanslepende (juridische) twisten met de belastingdienst verhinderden niet dat Van Oudenhove (ook) tijd en geld investeerde in zijn brouwerij. Dankzij de aankoop van bestaande cafés of de bouw van nieuwe in drukke straten

Afb. 4. Ondersteunende constructie (zie afb. 1).

zoals de Brabantdam, trachtte hij zijn vaste bieromzet te vergroten. Hij huurde ook zelf enkele cafés en een paar hotels, waarin hij dan een gerant plaatste. Zo huurde hij Café du Temple aan de Brabantdam en voor het Hotel de la Cour d'Autriche moest hij maandelijks de voor die tijd flinke som van 333,33 fr. neertellen. In maart 1888 wilde hij het eerder al verbouwde biermagazijn verhogen en voorzien van een nieuw dak en een nieuwe toegangspoort. Toen de aannemer sterk twijfelde aan de stevigheid van de oude façade langs de Zakkebandstraat, besloot Van Oudenhove om het biermagazijn van een geheel nieuwe voorgevel te voorzien. Op 28 mei kreeg de brouwer hiervoor de toelating. Het werd een trapgevel met oculus, die geaccentueerd werd door een parallel lopende boogfries. De gevel was verder versierd met een dubbele halfronde boog en imitatieblokken (zie afb. 1).

De brouwerij E. Van Oudenhove brouwde in hoofdzaak twee soorten bier van hoge gisting: een sterk en de gewone Gentse uitzet. Dat laatste was een donkerbruin, vrij zoetig, alledaags bier met een laag alcoholpercentage, dat meestal als tafelbier gedronken werd. Het eerste bier was een amberkleurig, zwaarder bier door het gebruik van een (veel) grotere hoeveelheid donker gebrande mout. Van beide bieren werden behoorlijk wat hectoliters gebrouwen, want in een lijst van de 71 Gentse brouwers uit 1891 stond de brouwerij Van Oudenhove qua productie op de zevende plaats, boven zijn buurman - brouwer Alexis (veertiende). De gemiddelde jaarlijkse storting (= het verbruik van zetmeelhoudende droge grondstof) van de Gentse brouwerijen bedroeg toen 85.347 kg. Met 177.909 kg bedroeg die van Van Oudenhove dus ruim het dubbele. Hiermee brouwde hij toen minstens tweemaal zoveel bier als het landelijk gemiddelde, dat zelfs in 1900 nog maar 4.399 hl zou bedragen.

Met bijzondere dank aan Herman Rosseau

CRIMINALITEIT IN GENT IN DE VORIGE EEUW

Uit een politierapport (1955)

DEEL 2. PROBLEEMWIJKEN

Patershol

Destijds zeer berucht kwartier van het stadscentrum dat nu nog op zijn vroegere roem leeft, maar waar alles nog niet rooskleurig noch zuiver is. Dit kwartier omvat 9 straten en wel Rodekoningstraat, Plottersgracht, Corduanierstraat, O.L.Vrouwstraat (nu Karmelietenstraat), Ballenstraat, Vrouwenhoekstraat (Vrouwenbroersstraat), Zeugsteeg en Haringsteeg.

Het Patershol wordt bewoond door 970 mensen die naar de mentaliteit een soort grote familie uitmaken. Het leven is er uiteraard een broeinest van criminaliteit. De meeste mannen zijn er beroepsdoppers, veel huwelijken zijn slechts schijnhuwelijken en de grootste handel aldaar bestaat in kroegen waar machtig veel gedronken wordt, door de mannen die er vrouwen van hun allooi ontmoeten. De moraliteit is er zo laag dat de door driften opgezweepte mannen niet aarzelen in aanwezigheid van minderjarigen of kinderen geslachtsverkeer te onderhouden met een of ander vrouw (afb. 1).

De kinderen hebben er hetzelfde lot als in 't (Onderbergen) Pand en zoals deze zijn ze meer dan vroegrijp, zelfs overrijp. Vandaar dan ook vele vroegtijdige huwelijken, gevolgd door even rap uiteengaan van de gehuwden, die met een andere voorlopige levensgezel het leven voortzetten. Buiten den 'dop' doen de mannen alle soorten van kleine duistere zaken die het normaal licht niet mogen zien en die wat opbrengen. Al de woningen uit Patershol, op enkele uitzonderingen na, zijn oude huizen of liever huisjes die dienen tot twee of meer gezinnen. Deze huizen hebben weinig comfort. Zo vindt men een w.c. voor een gans 'koertje' of een kraantje drinkwater voor een ganse straat en het onderhoud der logementen is er zeer slecht. Men vindt huizen waar ware kolonies samenwonen of er verblijven. De keuken is er de gewone verzamelplaats. Zo wordt me geciteerd dat in een keuken van circa 12 m² 's morgens buiten het mobilair (niet te bepalen ouderdom zowel door gebrek aan zorg als door sleet) een zevental personen meer of min gekleed rond een tafel met een blad van onbepaalde kleur zaten te eten of te roken plus enkele rond een Leuvense stoof gehurkt, deze allen sprekend en lachend en ongestoord door zes kinderen, waarvan een in een wieg, die de grond als speelterrein en tafel hadden (afb. 2). 't Was vergadering alvorens naar de 'dop' te gaan en dit gebeurde elke

Afb. 1. Litho van Viktor Leyer met als titel (vertaald): 'Plaats is er in het kleinste hutje' (uit: Schidrowitz, L, Sittengeschichte des Proletariats,, Wenen - Leipzig, zonder jaartal).

dag. De slaapgelegenheden in die hollen beperkt zich tot een of twee kamers waar alles maar dooreen slaapt.

De moraliteit van die mensen is zeer primitief en ze denken er niet voor terug voor zedenschennis, die in hun ogen toch geen kwaad is. Een onderzoek geleid door de B.O.B. bracht aan 't licht dat een man zijn minnares verplichtte

jonge meisjes op te sporen, ze naar zijn kamer te leiden waar hij naakt op bed lag. De meisjes die allen minder dan 12 jaar moesten zijn, dienden 'Tsjieles' geslachtsdeel te bewonderen en Stance (het lief) diende aanwezig te zijn. Nadien werden de meisjes door Tsjiele afgelikt en op 't zelfde ogenblik had Stance, die voor de gelegenheid alle klederen had uitgedaan, geslachtelijk verkeer met Tsjiele (Tsjiele was circa 35 jaar oud en zijn 'Stance' 30 jaar). Zoals in 't (Onderbergen)Pand vindt men op de kerfstok van deze bevolking alle mogelijke inbreuken sinds meer of min lang gepleegd. Ze zijn te betrouwen, zoals men in Gent zegt, zolang men ze goed in 't oog heeft. Diefstal is er een normale industrie, zonder dat dit gaat tot diefstallen met verzwarende omstandigheden.

Prinsenhof

Dit kwartier gelegen ten noordwesten van het Gravensteen dankt zijn naam aan 't feit dat een aldaar staand Patriciërshuis circa de jaren 1450 gebouwd werd als versterkte residence van de Graven van Vlaanderen. Keizer Karel zag er op 27 februari 1500 het levenslicht. Dit kasteel dat eertijds in pracht wedijverde met de koninklijke residenties uit Frankrijk en Duitsland, verviel langzaam en circa 1700 werden de hovingen bebouwd met huisjes voor werklieden. Het zijn deze nog die men er thans aantreft.

Het kwartier omvat: Prinsenhof, Prinsenhofplein, Tinnenpotstraat, Varkenstraat, Pluimstraat, Zilverhof, Mirabellostraat, Braderijstraat, Bachten Walle, Sanderswal, Abrahamstraat, Gewad en al de bijbehorende beluikjes. Dit kwartier dat thans deftig bewoond is, omvat nochtans een berucht gedeelte: Tinnenpotstraat, Zilverhof, Pluimstraat, Varkenstraat en Prinsenhofplein, waarvan de totale bevolking 538 personen telt. Al deze personen behoren tot de laagste volksklasse en bijna allen zijn (er) gewonnen en geboren en zouden zich niet of moeilijk kunnen aanpassen aan een andere levenswijze.

De moraliteit van 't Prinsenhof is ook niet beter dan in de vorig besproken buurten. Verscheidene mannen en vrouwen van 45 a 50 jaar leven alleen, na 2 en zelfs 3 maal wettelijk gehuwd en gescheiden te zijn geweest. Spreken we dan niet van de buitenechtelijke verbindingen. In de streek van 't Prinsenhof die we bespreken, leven er 42 gezinnen openlijk in boelschap (ongehuwd samen). De kroegen in deze straatjes - van herbergen kan men niet spreken - worden zowel in de week als 's zondags druk bezocht. In verscheidene logementshuizen en dancings wordt er knetterende muziek gegeven, waar mannen en vrouwen, zonder de minste weerhoudendheid, zich trachten te verdoven om armoede te vergeten. Hieruit vloeit voort dat vechtpartijen, schelden en

beledigingen vaak voortkomende inbreuken zijn, die nochtans zelden of nooit afgehandeld worden door de politiediensten: de zaken worden er door een soort standrecht geregeld. De politie stoot er ten andere steeds tegen het argument: “ik weet van niets”.

Zoals in de andere lage kwartieren van de stad wordt de voeding en de kledij verwaarloosd ten nadele van drank en spel. Het eten wordt veelal gebedeld in de kloosters van de Brandstraat en de Oude Houtlei. Een zeventigtal aldaar wonende oudere mensen genieten van de Commissie van de Openbare Onderstand (OCMW) en verkrijgen wekelijks 275 frank, dit is dan ook officieel hun enig inkomen.

In deze oude stadskern leven of liever krioelen 174 minderjarig kinderen in de grootste onverschilligheid vanwege hun ouders. In dit kwartier zijn er vijf gevallen van kinderverlating geseind waardoor 9 kinderen door de gerechtelijke overheid dienden geplaatst in weldadigheidsinrichtingen. De kinderen die niet schoolplichtig zijn (6 jaar) krijgen in ‘t algemeen de zorgen niet die hen noodzakelijk zijn. Ganse dagen lopen ze vuil en zwart in die steegjes of kruipen in de greppels. Vanaf 14 a 15 jaar denken ze zich groot en handelen dienvolgens. De huwelijken worden er op jonge leeftijd gesloten en tamelijk dikwijls worden ze meer of min officieel ontbonden na korte tijd.

De huisvesting is armtierig. Meestal huisjes met twee plaatsen op (de) beneden verdieping (keuken en slaapkamer) en op ‘t eerste een mansarde en een zolder. Op deze oppervlakte en in deze kleine ruimte leven veel te veel mensen om de woonst als gezond te beschouwen. In de Varkenstraat b.v. is kortgeleden een van deze huizen, het nummer 14, ineengestort, gevolg aan ouderdom en gemis aan onderhoud.

Veel personen aldaar zijn werkloos dit gevolg aan het gebrek van specialisatie of seizoenwerk (2/3 der mannen zijn losse arbeiders of rivierarbeiders). Bovendien zijn veel personen aldaar ingeschreven in werkelijkheid er niet aan te treffen daar ze rondreizende leurders zijn. 2/3 der vrouwen werken in de textielnijverheid met het gevolg van periodieke werkloosheid.

De personen zijn in ‘t Prinsenhof niet speciaal crimineel aangelegd, als men daardoor verstaat de grote criminaliteit, doch heel veel zijn er gestraft wegens diefstal, dronkenschap, eerroof, heling, misbruik van vertrouwen, overspel en onderhoud van bijzit, zedenzaken, slagen en verwondingen, alle feiten die in hun oog en volgens hun mentaliteit niet zo erg zijn, of niemand aangaan.

Afb. 2. 'Schoenmakersfamilie' Theodor Hosemann (1807 – 1875). Uit: Schidrowitz, L, Sittengeschichte des Proletariats, Wenen - Leipzig, zonder jaartal.

Brugsepoort

Dit kwartier ten N.W. van de stad gelegen dankt zijn naam aan de vroegere stadspoort (gesloopt in 1860) en zijn proletarisch ontstaan aan het bouwen van textiel fabrieken en onder meer deze van La Lys in 1836. De bevolking van dit kwartier bedraagt 24.000 inwoners en daarvan zijn er 11.000 die een straffiche hebben. Dit geeft reeds genoeg aan hoe dit kwartier op crimineel gebied is aangeschreven. De politie levert alle jaren voor de 24.000 inwoners (kinders inbegrepen natuurlijk) circa 2.600 inlichtingsbulletins af voor strafrechtelijke zaken.

Die werkersbevolking is nochtans in 't algemeen goed gehuisvest. De huisjes zijn er tamelijk ruim en net. Alleen is den 'Blok' een samenraapsel van 'huwelijken'. Deze blokhuizen na de oorlog van 1914-18 gebouwd moesten dienen om de barakkenkwartieren te ontlasten. Dit gebeurde wel, maar al spoedig moest men vaststellen dat zulke 'kazernes' niet geschikt zijn voor moraliteit noch voor bestrijding van criminaliteit (1481 inwoners). De werkelijke criminaliteit is zoals in alle populaire kwartieren meer gericht op diefstallen en ont-

vreemdingen van alle soort. De menigvuldige herbergen en herbergjes aldaar wijzen erop dat dit volk nog zijn geld verteert in drankgebruik en vooral drankmisbruik die ontaard in ruzie en slagen.

De werkloosheid schommelt er tussen 1.200 en 2.000, wat zeer hoge getallen zijn. Merkwaardig dat veel jongens van 14 tot 16 jaar geen werk hebben. Na 't verlaten van de school vinden ze geen werk door hun onervarenheid; de meisjes daarentegen vinden dit gemakkelijker.

Overspel en onderhoud van bijzit zijn speciale kwalen van dit kwartier. Men neemt het aldaar niet te tragisch op en na een eerste ruzie in het huishouden vervalt al gauw de jaloersheid en ieder trekt weg langs zijne kant met zijn 'lief'. In de kwartieren Sint-Jan Baptist en Sint-Theresia op een bevolking van circa 15.000 inwoners zijn er 4.000 gekende onwettige samenlevingen (dus 8.000 personen). Neemt er kinderen en ouderlingen af en men vindt dat op 12.000 personen er 6.000 niet in regel zijn met de burgerlijke stand wat betreft huwelijk.

De huisvesting langs Malem toe verbetert nochtans. Men bouwde of bouwt er 748 nieuwe woningen voor een totale geschatte bevolking van circa 4.000 personen. Het is ook gekend dat dit kwartier percentsgewijze voor de stad, het grootst aantal zwak- en krankzinnigen heeft. Gelukkig nog dat onze Rijks-wachtkazerne aldaar alles nog wat rechthoudt, en tenminste (laten we dit hopen) het ten honderd wat verbetert.

Dendermondsesteenweg en Tjiekensdreef

Zeer bevolkte wijk ten oosten van de stad gelegen op de rand van Sint-Amandsberg. De Tjiekensdreef bestaat in werkelijkheid uit twee grote beluiken (170 huizen) op de rechterkant van deze steenweg die beiden doodlopen tegen de ringijzerweg. Vroeger beruchte kwartieren waar mannen en vrouwen het meer dan eens met de vuist of de nagels uitvochten en waar de politie steeds te laat kwam en nog slechts enkele vaststellingen kon doen.

Thans zijn deze beluiken en de steenweg beter bewoond. De bevolking is er niet zonder handschoenen aan te pakken doch de slechtste elementen schijnen er vertrokken te zijn naar voor hun betere oorden. De rijkswacht had er nochtans reeds veel werk zowel in 1940 als in 1945 om er huiszoekingen uit te voeren naar gestolen (verlaten zegden ze) voorwerpen voortkomende van de achteruittrekkende legers.

Zoals in al deze volkrijke buurten zijn er veel herbergen en dus ook veel drankmisbruik wat ruzie en jaloersheid verwekt. Het zijn dan ook deze lichte

gewelddaden die de reden zijn van de meeste politietussenkomsten. Dit kwartier is ook dit der ouderlingen: ze werden er gewonnen en geboren en willen er sterven. Zij houden dat ook nog levendig in hun heel speciaal dialect, de tradities en overleveringen van de Tjiekensdreef. De bevolking is er tamelijk naarstig, nochtans vindt men er 25 % die werkelijk gediplomeerde 'werklozen' zijn. Deze naarstigheid schijnt dan ook de reden te zijn van een tamelijk hoog moreel peil. Slechts een paar huishoudens zijn er niet wettelijk.

Havengebied

Met dit stadsgedeelte verstaan we alles wat gelegen is ten N. en N.O. van de spoorweg Gent - Antwerpen vanaf de Dampoortbrug, met westergrens langs Dok, Priesterstraat (nu Doornzelestraat), Tolhuislaan en Nijverheidskaai (nu Wiedauwkaai) tot Meulestedebrug. Het omvat dus in grote trekken de Gentse haven zonder het Kanaal van Terneuzen en is praktisch uitsluitelijk bewoond, buiten de grote verkeersaders, door een grote massa werkvolk die werkzaam zijn in de textiel fabrieken in die omgeving opgetrokken, of bij S.E.M. CARELS (nu het complex Dok – Noord) of in de scheikundige industrieën of eindelijk in de haven zelf. Daar textiel en haven in Gent veel te lijden hebben van werkloosheid is aldaar het aantal personen zonder werk zeer hoog.

De huisvesting laat er veel te wensen over. Menigvuldige slecht onderhouden huizen worden betrokken door twee, drie en zelfs vier gezinnen, soms met gemeenschappelijke keukens en dit alles om huishuur en algemene onkosten te besparen. Deze krotten worden dan ook met weinig zorg onderhouden en men komt tot de vaststelling dat merendeels van die logementen niet alleen hygiënisch ongeschikt zijn, maar vuil (afb. 3 en 4). Spreken we slechts een paar woorden van de 'barakken' van de Afrikalaan. Deze barakken na de eerste wereldoorlog als noodwoningen opgetrokken in de IJzervlakte (Fonds Albert), werden later aangekocht door steden die een groot tekort hadden aan logementen. De stad Gent schafte er zich veel aan die geplaatst werden onder meer op de Afrikalaan waar een soort speciaal houten dorp ontstond. Deze barakken, thans 285 in totaal, hebben een totale bevolking van 748 inwoners. Deze woonstgelegenheden zijn zeer eng, ze hebben elk een oppervlakte van minimum 32m² en maximum 54m², zijn op een met stenen of beton omzoomd verhoog gebouwd en bevatten 2 tot 5 plaatsen, allen op 't gelijkvloers (er bestaat een barak met een verdiep over 30 m² en met een totaal van zes plaatsen). Allerhande wansmakelijke aanhorigheden ontsieren dan nog deze huizen die gehuurd worden tegen 160, 176 of 190 Fr. per maand volgens het aantal plaatsen (3, 4 of 5).

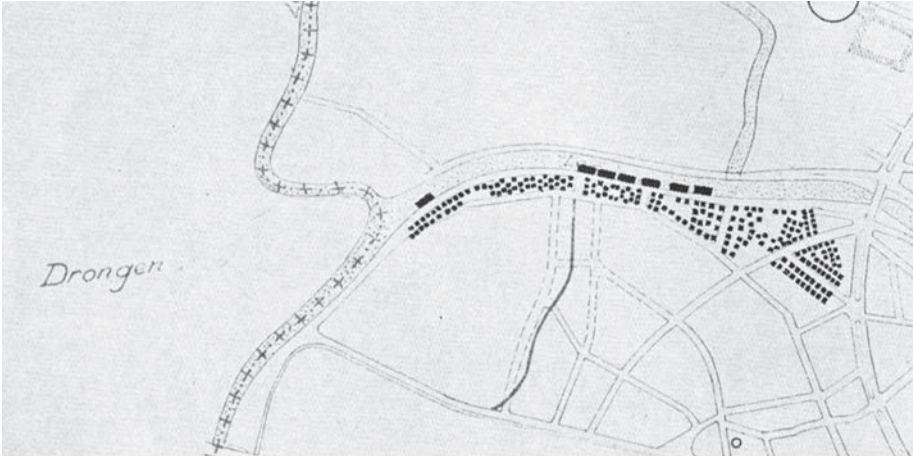
De kinderen uit al deze huizen en barakken zijn min of meer verwaarloosd; hun kledij, hun vuile handen en gelaat zijn bewijzen van de weinige zorgen die moeder hen geeft en dus ook van de weinige attentie die vader hun toedraagt. Deze kinderen lopen de straten af, vermaken zich waar en gelijk ze willen en leveren zo aan de ouders of aan een van hen de mogelijkheid een onregelmatig leven te slijten in drankhuizen of bij een of andere minnaar. De meeste inbreuken die in 't Havengebied dienen beteugeld zijn de diefstallen (er ligt zo veel en zo gemakkelijk te pakken), dronkenschap en zedendelicten. Deze twee laatste soorten van inbreuken zijn dan nog opgedreven door de aanwezigheid van matrozen en schippers waarover we het later zullen hebben.

Zuid

Uiteindelijk wil ik nog een Gents kwartier bespreken: de Zuid, door eenieder gekend als omvattende het vroeger statiekwartier dat begrensd is door Statiestraat (nu Zuidstationstraat), Keizer Karelstraat (uitgezonderd), Lange Boomgaardstraat, Rond Punt, Kuiperskaai en Oudescheldestraat.

Van oudsher was dit kwartier gereserveerd aan de lichtekooien (men signaleert dit reeds circa 't jaar 1320) en men moet aannemen dat deze 'commerce' werkelijk goed gaat om te zien met welke vastheid dit nu nog betrokken wordt door kroegen die als meer spectaculaire titels deze dragen van Taverne, Club Privé of Dancing, maar die niettegenstaande steeds de uitbating en uitbuiting nastreven van de losbandige zeden van sommige personen. In de meeste zijstraten van het hierboven omgrensd kwartier vindt men meestal kleine huisjes waar personen hokken, vooral ouderlingen die geen speciaal crimineel karakter hebben. Daarentegen hebben we in de meer bevorderde straten een groot aantal herbergen die meestal een of meer serveuzen gebruiken. Alleen al in deze straten telt men 65 herbergen en men kan gerust zeggen dat er tussen deze, zeker 60 zijn waar aan min of meer bedekte ontucht wordt gedaan.

Deze Zuidwijk is ook befaamd voor haar 'Glazenstraat', de overdekte Van der Donckdoorgang, eertijds beroemder dan nu door het bestaan aldaar van de meeste bordelen. Dikwijls gebeurde het dat er mannen werkelijk uitgeschud werden en bijna naakt de straat worden opgejaagd. Een oude specialiteit in deze wijk, die thans schijnt verdwenen te zijn, was de aanwezigheid van luxe lingeriewinkels. Deze hadden hun bestaan te danken aan een speciale soort samenwerking tussen ontuchtvrouwen en deze winkeluitbaters. De prostitués stuurden naar deze winkels hun klanten en de winkeluitbater wist wat nodig was. Hetzelfde ondergoed als geschenk aangeboden aan die ontuchtvrouwen werd telkenmale terug naar de winkel gedragen en de herhaalde winsten wor-

Afb. 3. Grote aantallen barakken waren niet enkel in de Afrikalaan te vinden. Minstens zoveel werden aan de Gordunakaai en Patijntjesstraat opgetrokken op gronden die opgehoogd waren bij de doorsteek van de Leie in die buurt (zie GT 2017 nr. 3 'Een wandelinksken ...'). De afb. toont de locatie van de huisjes in het barakkencomplex in die nu prestigieuze buurt. De grote blokjes duiden woonschepen aan. (uit: Dumont, M.W., Gent. Een stedenaardrijkskundige studie, Brugge, 1951).

den gedeeld.

De meest voortkomende inbreuken in die Zuidwijk zijn gebrek aan melding van woonstverandering, niet naleven van 't gemeentereglement op de dienststers en niet of slecht houden van logement boek. Al deze 'herbergen', buiten de 9 private clubs aldaar gevestigd, dienen te sluiten om 3 uur 's morgens. Het Zuidkwartier is ook de streek waar regelmatig de personen aanlanden die een of andere slag sloegen en waar ze het bekomen geld verbrassen. Het wordt dan ook zodra een aanslag gemeld wordt in de stad of in een zekere straal, door de B.O.B./ Rijkswacht Gent eens afgekamd om na te gaan wie er dan in dit verderfelijk kwartier zijn centen laat rollen.

Buiten de bekende kwartieren

De woonstgelegenheid, die een grote invloed heeft op de criminaliteit, is niet uitsluitend karig in de besproken kwartieren. De menigvuldige beluiken of straatjes van het stadscentrum zijn ook geen woonstgelegenheden die de criminaliteit tegenwerken. Ik zal maar al passerend opsommen: Bennesteeg, Stadhuissteeg, Schepenhuisstraat, de straatjes uitgevend op de Veldstraat, Kleermakerstraat (Groene Briel) en straten van de Blandinusberg, de steegjes

Lundi 26 septembre 1960

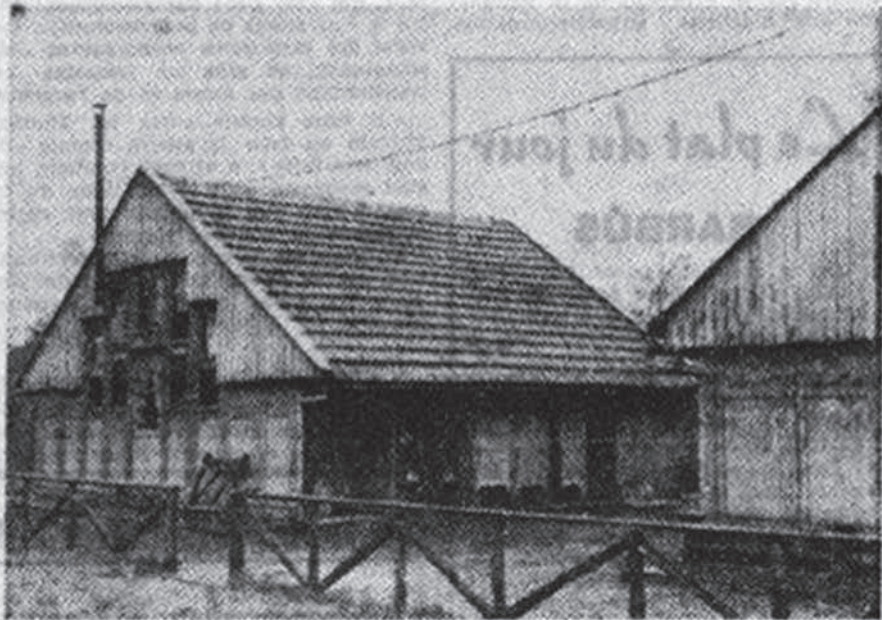
Construction de nouveaux bâtiments scolaires à la rue du Patijntje

La ville a fait construire rue du Patijntje, il y a plusieurs années, deux pavillons aménagés en école gardienne pour les enfants du quartier.

Ces bâtiments provisoires qui se trouvent actuellement dans un état de vétusté avancée, ne répondent plus aux exigences du moment au point de vue sanitaire et volume des locaux.

L'adjudication la plus basse et aussi la plus avantageuse fut faite par la firme Van den Ende, qui présentait un pavillon du type Meiness pour le prix de 805.000 francs.

Le Collège des bourgmestre et échevins approuva au cours de sa réunion du 20 avril dernier, le projet en question pour la fourniture du pavillon. I

Les pavillons de l'ancienne école gardienne de la rue du Patijntje qui seront remplacés par des bâtiments modernes.

Afb. 4. Patijntjestraat, noodklasje in een barak die verder precies gelijk was aan de barakken-huisjes (knipsel uit La Flandre libérale bewaard in DSMG, Begijnhof, Sint-Amansberg).

van de Kortrijksepoortstraat en zoveel andere. Zelfs het stadscentrum heeft krotten. Ik citeer het huis nr. 20 op de Koornmarkt waar een stenen trap naar acht kamers leidt die elk tot woonplaats dienen en waar op sommige plaatsen trapleuningen ontbreken en vervangen zijn door een hangende ketting, waar een loopplank op sommige plaatsen een gangvloer vervangt, waar muren uit karton of papier vervaardigd zijn, waar er slechts één W.C. is voor al die huishoudens, waar petroleumlampen of kaarsen de natuurlijke verlichtingsmethode werden, en waar verdwenen trapgedeelten vervangen zijn door een soort kiekenladder.

Buiten het reeds vroeger besproken barakkengebied van de Afrikalaan vindt men nog zo'n kwartier langs de Gordunakaai (679 inwoners en 197 barakken). We stellen vast dat in veel gevallen de blokhuizen reeds een merkelijke verbetering daarstellen en dat er de moraliteit en de criminaliteit veel gunstiger zijn. Citeren we in deze complexen: Blokken der Zwijnaardesteeweg met 1.693 inwoners, der Sint-Bernadettestraat (163 huizen en 614 inwoners), Scheldeoord met 1090 inwoners.

Naschrift

Voor de situering van dit rapport van commandant Rys: zie het 'Woord vooraf' bij deel 1 in vorig GT nummer. Het nummer 1 van de jaargang 2015 van ons zusterijdschrift 'Van Mensen en Dingen' is gewijd aan problematische woonsituaties in Gent. Vooral de vele barakkencomplexen en de logementshuizen worden geïllustreerd en beschreven. Het nummer kan bekomen worden à 6 euro in de bibliotheek van de KBOV, boven de kapel in het Huis van Alijn aan de Kraanlei 65 op vrijdagmiddag.

Uit de schatkamers van Alfons Van Werveke

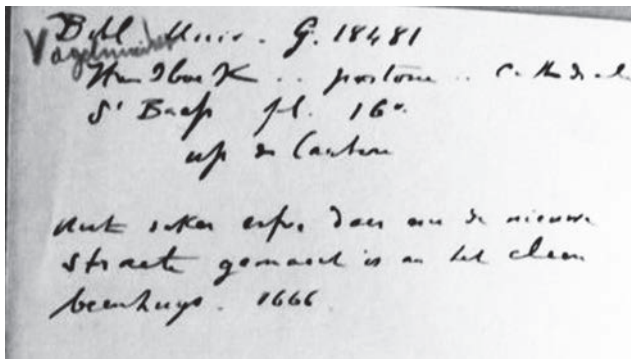
OP DE GENTSE VOGELMARKT

‘Groot rumoer, kijven ende claegen’ (1661)

De hiernavolgende episode speelt zich in 1661 af in de buurt van de Vogelmarkt, een plek die meermaals, maar vooral na de afbraak van het Klein Vleeshuis in 1821, grondig veranderde van uitzicht (zie artikel over Wolweverskapel en lezersreactie in GT 2016 nr. 3 en 6).

Gedwongen ‘Veranderijnghe’ stuit op protest

Het zat daar aan de oostzijde van de Kouter een beetje moeilijk. Dat plein was via nauwe steegjes verbonden met de Kortedagsteeg en de weg naar het oosten, de Brabantdam. In 1661 wilde men naast het Klein Vleeshuis een ‘nieuwe’ straat (afb. 1) aanleggen. De koopvrouwen die daar hun kostje verdienden, moesten toen verhuizen en dat was dik tegen hun goesting. We citeren politiemeester Billet die daarmee blijkbaar zijn handen vol had. De heren schepenen, zo begint hij, hadden beslist dat de passage tussen de Brabantdam

Afb. 1.

en de Kouter moest vergemakkelijkt worden. Billet trok op 12 september 1661 samen met ‘eenen officier’ er op af ‘om van daer op staenden voet te doen ver-trecken alle de peynsvrouwen, groenwaerwijfs, appelbennen, etc.’. Hij som-meerde hen ‘met hunne craemen te staen op de Vuegelhalle achter ’t voorsei-de Beenhuys, om also ruymte te maecken voor de carossen ende waeghens opdat sij te beter ja de Cauterstraete (konden) passeren ende repasseren’. Die

Kouterstraat (zeg maar straatje) is nu opgenomen in de Vogelmarkt.

Een dag later trokken Billet en zijn officier er opnieuw op af, dit keer samen met twee ‘moor knechten’, kerels die tegen een stootje konden. Dat was nodig, want politiemeester Billet bevond daar dat de ‘peinsvrouwen’ (verkoopsters van ‘pensen’ of worsten) en de anderen gewoon waren blijven staan ‘ghelijck te vooren, niet jeghenstaende hunnen belofte ghisteren ghedaen van te zullen obedieren’. Billet vervolgt: ‘Die ick daetelick hebbe doen verplaetsen, ende hunne craemen, peinserijen, groenwaeren ende andersints doen transporteren achter het voorseide Beenhuys op de Vogelhalle, volgens d’ordre van mijn heren Schepenen voornomt. De welcke veranderinghe’ niet en es gheschiet zonder groot rumoer, kijven ende claegen, zonderlijnghe van de peinsvrouwen die overluyt riepen dat men hun onghelic dede van hun te doen verplaetsen, ghemerkt dat hunne veuraders daer zonder eenighe interdictie ofte quellijnghe vele ende langhe jaeren gestaen zijn’.

Uitendelijk moesten de marktvrouwen zich schikken. Daarmee behoorden ze, nu drie en halve eeuw geleden, tot de eerste slachtoffers van het toenemend (!) straatverkeer.

Dagelijkse marktjes aan de oostzijde van de Kouter bij het Klein Vleeshuis

In die tijd was de verkoopzaal van de ‘Kleine Vleeshouwers’, hier ‘Beenhuys’ of ‘Cleen Vleeschuys’ genoemd, nog volop in werking. Ergens bij het Klein Vleeshuis was er ook verkoopruimte voor pensen, fruit en groenten. Vermoedelijk was die marktactiviteit eerder gering in omvang en ging die iedere weekdag door. De ‘penserijen’ waren allicht afkomstig uit het Klein Vleeshuis. Ze werden hier dus niet verkocht in ‘penshuizekes’, maar op kramen. Alles samen lijkt het er op dat de marktverkoop in het centrum en aan het

Afb. 2.

Groot Vleeshuis op de Groentemarkt ook in het klein gebeurde rond het Klein Vleeshuis.

Er achter stond, minstens in de jaren 1600, een Vueghelhalle (afb. 2) die ook als 'Vogelmaerct ofte halle' en 'Duyvenhalle' aangeduid werd. Wellicht gebeurde de verkoop onder een houten afdak, wat de term 'halle' lijkt te suggereren. Ook de Gentse Lakenhalle bij het Belfort was een houten constructie, die pas laat vervangen werd door de (helft van) het huidige gebouw.

Zondagse vogelmarkt vroeger bij het Belfort

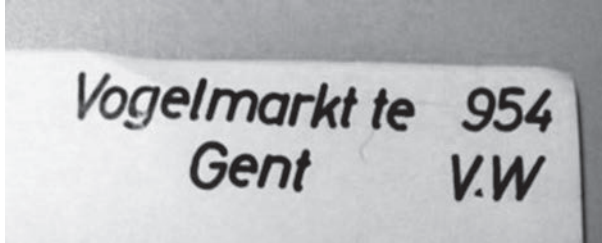
Of er daar in die tijd veel vogels verhandeld werden, is nog maar de vraag. Er was immers al heel lang nog een andere, wellicht belangrijker markt van dat type. In het mapje van Van Werveke zit ook een uittreksel uit het dagboek van Philips van Campene uit de jaren 1500 waaruit blijkt dat op 'helighe dagen (zondagen) voghelmaerct' gehouden werd bij het Belfort. In 1568 werd die van de ene zijde van de stadstoren naar de andere verplaatst 'omtrent de Scepenhusen van Ghedeele'. Na een verbreding van de heel nauwe Nuwelsteeg achter het schepenhuis in 1592 zou die handel daar plaats vinden. De steeg veranderde niet enkel van uitzicht, ook van naam. Het werd de Poeljemarkt. Tussen haakjes: een poelje (of poelde in het Gents) is een jonge kip, nog niet 'aan de leg'. Blijkbaar werd er daar vooral nutpluimvee en geslacht gevogelte en kleinvee zoals konijnen verhandeld, dat is althans wat foto's uit de late jaren 1800 te zien geven.

De enorme populariteit van de duivensport begon pas in de tweede helft van de 19de eeuw en zou in de daaropvolgende eeuw voortduren. Uit die jaren dateert de faam van de intussen verdwenen zondagse duivenmarkt bij de Kouter, bij uitbreiding vogelmarkt, later hondenmarkt en verkoopplaats voor allerhande populaire kleine huisdieren, in hedendaags Nederengels 'pets' genoemd. In tegenstelling tot de andere dierenmarkten was dat een markt voor vooral hobbydieren. Een nieuw fenomeen. Vroeger hielden de mensen ook wel een kooivogel of een 'Spaans ratje' (cavia), maar er werd niet echt handel in gedreven.

Dat bleef niet duren. De meeste dieren moesten van daar naar het François Laurentplein en de Oude Beestenmarkt verkassen, maar het gevogelte bleef nog tot lang zijn stek op de Vogelmarkt bij de Kouter houden. En nu is de handel in heel wat diersoorten aan strenge regels onderworpen, vooral in verband met dierenwelzijn... of simpelweg verboden.

Meer daarover lees je bij Frans De Potter in zijn 'Gent van den oudsten tijd tot heden' (deel 4, p. 347-349), in de MIAT uitgave 'De Markt' (1988) en in

de reeks die Eddy Levis liet verschijnen over de Gentse markten in ons eigenste GT (1988, jg. 17, p. 40 - 45). Buiten de loutere vermelding van een vogelmarkt ten oosten van de Kouter, is daarin echter over wat hierboven beschreven werd, niets te vinden.

Afb. 3.

Naschrift

Om in deze eerste 'Uit de schatkamers...' de GT lezers enig idee te geven van wat er daarin zit, illustreerden we het verhaaltje met enkele details uit de mapjes 'Vogelmarkt'. Ze zitten geklasseerd in de Nota's Van Werveke onder het nummer 954 (afb. 3). In een tweede reeks, de Nota's Straten, vinden we nog enkele aanvullende details verzameld in map 324, eveneens gemerkt Vogelmarkt. Ze zijn grotendeels afkomstig uit de aantekeningen van de politiemeester Justo Billet. In de nota's vinden we heel korte verwijzingen er naar en enkele transcripties (afschriften).

Ook de dagboeken van Justo Billet vormen een nog onontgonnen schatkamer aan gegevens over het dagelijkse leven in de stad in de jaren 1660. Billet nam zijn functie van toezichter op wat er in de publieke ruimte gebeurde, met grote ijver waar en hij noteerde nauwgezet in een duidelijk Gents getint Nederlands allerhande toestanden waarmee hij te maken kreeg. De dagboeken bleven in zijn mooi handschrift integraal bewaard en zijn op microfilm raadpleegbaar in 'De Zwarte Doos'. Slechts enkele fragmenten met ook van elders bekende, en daarom ook minder interessante gegevens werden in 1873 in druk gegeven door archivaris Edmond De Busscher in 'Juste Billet, chroniqueur gantois au XVIIe siècle', raadpleegbaar via Google Books (L.D.).

JOZEF CANTRÉ BEITELT DE SOCIALISTISCHE MAN EN VROUW IN HET ANSEEMONUMENT

Wim Van Driesche

Inleiding

Vanaf 1939 sculpteert Jozef Cantré (1890-1957) het Anseemonument rond de een jaar eerder gestorven politicus en voorman van de Socialistische Maatschappij Vooruit als een beeldgroep. Het wordt uit Balmoral hardsteen gehouwen en pas in 1948 ingehuldigd in Gent. Toenmalige commentaren in kranten bestempelen het monument als ‘stout en gedurfd van opvatting’ en ‘stoer’. (1) Epische krantenadjectieven uit die tijd geven louter een (eerste) indruk weer. Dit onderzoek wil nagaan op welke wijze het monument de socialistische

Afb. 1. Het monument op het Frankrijkplein, zijn huidige locatie (foto 2005). Voorzijde.

Afb. 2. Het monument anno 2017. Achterzijde.

identiteit in 1938 etaleert, ook in betrekking tot de man-vrouw verhoudingen: het genderspect. De herkenbare socialistische symboliek wordt in dit artikel getoetst aan bevindingen van Eric Hobsbawn en Brigitte De Mulder. Beide

auteurs besteden aandacht aan de contemporaine maatschappelijke positie van de vrouw. De socialistische benadering daarvan komt nog sterker tot uiting in *De vrouw en het socialisme* (1924) van August Bebel. (2) Deze auteurs bezorgen een referentiekader voor de hier beschreven onderzoeksvaststellingen.

De gehanteerde bronnen bevinden zich hoofdzakelijk in het Amsab archief van de Gentse socialisme aangevuld met contemporain materiaal uit bijvoorbeeld tijdschriften, kranten en briefwisseling. Deze bijdrage geeft ten eerste een duiding van de figuur van Anseele; ten tweede wordt de rol van kunstenaar Cantré belicht, met vervolgens als hoofdbrok de analyse van vorm en inhoud van het Anseelemonument. Dit artikel formuleert een antwoord op drie onderzoeksvragen: 1) hoe wordt Anseele door kunstenaar Cantré voorgesteld in het monument; 2) hoe worden de gesculpteerde vrouwelijke en mannelijke arbeiders weergegeven; 3) wat is de eigenheid van kunstenaar Cantré hierin; heeft hij affiniteit met het socialisme en zien we die in het monument terug?

Het Gentse socialisme, in het bijzonder de figuur Anseele

Het Gentse socialisme is sterk met Anseele verworteld en gegroeid. Edward, 'Vader', Anseele (1856-1938) is in 1886 een van de medestichters en een leidersfiguur van de Gentse Samenwerkende Maatschappij Vooruit. (3) Deze eerste coöperatie in België groeit uit de schoot van de socialistische partij en in Gent uit het syndicaat van de bakkers en de wevers. Wie lid werd, kon rekenen op bonnen waarmee brood, dekens en ook steenkool konden worden gekocht.

Als politicus kaartte Anseele persoonlijk bij de koning in 1918 het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen en het recht op syndicale actie aan. Hij werd onmiddellijk na de eerste wereldoorlog nationaal minister voor de Belgische Werklieden Partij en zegde daarvoor zijn zitje in het Gentse schepcollege op. In 1924 werd Anseele voor zijn vijftigste verjaardag gehuldigd met een praalstoet. Die moest echter door felle regen worden ontbonden, 'ontdaan van het allegorische gedeelte, dus verminkt'. In 1936 dwong hij na de landelijke staking, als vooraanstaand lid van de Syndicale Commissie, de 40-urenweek, aanpassing van de lonen en betaald verlof af. (4) Als redenaar is hij op zich een symbool voor de beweging en alzo werd hij meesterlijk voorgesteld.

Jozef Cantré

Graveur en beeldhouwer Jozef Cantré (afb. 3) geeft in 1950 in een schrijven aan het maandschrift *Iris* zelf aan dat hij niet akkoord gaat met l'art pour l'art

Afb. 3. Jozef Cantré (Uit Ons Land, 20 juli 1935, DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg).

ofwel ‘kunst om de kunst’. Cantré is geen tendenskunstenaar, geen messiaanse vernieuwer die groots met nieuwe ideeën wil uitpakken. Hij droomt van ‘bouw-beeldhouwkunst’, met een knipoog naar romaanse beelden. Als een feniks zou die mogen herrijzen, zo schrijft hij. (5) Hij verkiest recht op de materie inhakken met de ‘taille directe’ techniek boven het plastisch modelleren en boetseren. Hij mikt op ‘monumentaliteit’ en dat wil zeggen dat hij ‘architectonische volwaardigheid’ ambieert, een nukkig en eerlijk beeldhouwen verkozen boven naturalistisch formalisme. (6) Een contemporaine commentator ziet de jonge Cantré als een adept van Constantin Meunier (1831-1905) ‘met gespierder, met mensenliefde doordeesemd werk’, evoluerend naar ‘weker, zenuwfijner’ en ‘bijna ontvleesde jongelingen’ zoals van Georges Minne (1866-1941). Tijdens en na de Eerste Wereldoorlog vervolmaakt Cantré zich in het Nederlandse Blaricum. Kenmerkend is zijn dualiteit tussen ‘enerzijds verheftiging en anderzijds verstillig’. (7)

Uitbeelding van Anseele en nevenpersonages

Vooraf een summiere beschrijving met nadruk op de nevenpersonages (afb. 1 en 2). Het monument meet meer dan vijf meter hoog en is in modules gekapt. In de sokkel vooraan is gebeiteld: '1856 Het volk aan Edward Anseele 1938'. (8) De massieve, grootse weergave van Anseele domineert met een hoofd dat boven alles en iedereen uitstijgt, terwijl zijn lichaam op twee gespreide benen keurig geschoeid op de sokkel staat. De rechterarm is schuin zijwaarts de hoogte in gestrekt, de vuist gebald. Kleinere figuren staan afgebeeld zowel vooraan als achteraan op en aan het lichaam van de voorman. Vooraan één vrouw met de gestrekte arm parallel aan die van Anseele. Op een rijtje erachter drie mannen. Ook achteraan staan vier figuren: opnieuw drie mannen en één vrouw, in duo op verschillend niveau. De vrouw van het onderste duo heeft een kind in de armen en draagt klompen.

Hoe verschijnt de gesculpteerde Anseele in de monumentale uitbeelding door Cantré? In de uitbesteding van de opdracht schrijft een hiervoor opgericht comité van SM Vooruit dat Anseele als een volkstribuun moet worden voorgesteld. (9) Tribuun was de naam gegeven aan de ambtelijke beschermers van de belangen der volksklasse in het oude Rome. Kunstenaar Cantré willigt die wens in. We zien Anseele uitgewerkt als een leidersfiguur. Uit het opgeheven hoofd, vooruitkijkend in de richting van de handbeweging, spreekt wilskracht. Met imposant achteroverhellend bovenlijf en een linkerarm die rondom de schouders ligt van de laatste arbeider in de rij, beschermt en troont Anseele de groep mee. Het uitgebeelde heeft in de jaren '30 niet absoluut naaktorso's nodig. Anseele straalt ook netjes gekleed overtuiging en vooral vertrouwen uit. Hij staat als voorman monumentaal voor de eenheid van samen vooruit te willen gaan. Dit klinkt als een geïdealiseerde weergave, maar is in dit geval, gezien de staat van dienst van Anseele, toch een realistische transponering. In de beeldtaal zorgt dit voor een paradoxale uitwerking tussen realiteitsweergave en symboliek. Anseele is een atypische figuur voor de bewegingssymboliek. Met zijn overjas is hij geen arbeider, zelfs al was hij zoon van een schoenmaker. Hij was een bediende die het uiteindelijk schopte tot belangrijk minister in de Belgische politiek. De eveneens realistisch geklede mannen rond Anseele dragen petten, mutsen, een werkpak en klompen, echte arbeiders dus. Kledij en herkenbare bril van Anseele vormen een teken van ontwikkeling en eruditie. Hierin kan de weergave gezien worden van de definitieve doorbraak van een andere socialistische aanpak, waar Anseele de exponent van is: de verschuiving van plebejisch-democratisch naar proletarisch-socialistisch in het Interbellum met deelname aan de macht. (10) De voorstelling van Anseele sluit ook aan bij wat De Mulder al vaststelde in 19de-eeuwse

voorbeelden, waarbij de machtige hoger zit dan de machteloze. (11) Cantré speelt hier met deze conventie. Hij doorbreekt de oude klassieke beeldtaalopvatting dat alleen het begrip machteloos voor socialisme kan staan. Macht behoort nu ook tot het socialisme. De voorstelling van een verheven Anseele is het bewijs dat het socialisme zich heeft ontwikkeld en kan bogen op het daadwerkelijk binnenhalen van vooropgestelde syndicale doelen.

Daaruit volgt dat Anseele ook allegorisch kan worden gezien als de bijna mythische, geliefde pater familias van de socialisten. Dit is een klassieke waarde vertaling, die veelvuldig te zien is in gedenkmonumenten, zoals ook een resem grafstenen van socialistische dierbaren. (12) Op het monument zien we dit getransponeerd achteraan in de laatste arbeider die aanleunt en Anseele omarmt. Het symbolisch inspelen op solidariteit en verbondenheid werd daarenboven nog versterkt door intekeningen te organiseren ter financiering van dergelijke gedenktekens, zowel voor het Anseelemonument als voor bijvoorbeeld het graf van Edmond Van Beveren, medestichter van Vooruit. (13)

Slotom is dat de beeldgroep in de lezing van de figuur van Anseele zowel realisme, idealisme als allegorie bevat en de familiale waarden met machtige socialistische verbondenheid evocert.

Vrouwelijk en mannelijk

De tweede vraag beantwoorden betekent mannelijke én vrouwelijke rolpatronen analyseren. De voorstelling van de arbeider als socialistisch archetype omvat het aspect gender, er staan duidelijk vrouwen op het monument. De twee afgebeelde vrouwen verschillen van elkaar. Ook zijn ze niet als herkenbare arbeiderstypes neergezet. Dat zien we aan hun kledij. De vrouw aan de voorkant onder de arm van Anseele is een allegorisch archetype. Ze kan met haar wapperende haardos geassocieerd worden met het type Marianne, symbool van de Franse revolutie. Zij heeft een unieke lichaamshouding, want ze lijkt op een scheepsboeg in de wind te staan (vgl. het oermodel, de Nikè van Samothrakè). De contouren van haar lichaam zijn duidelijk en met haar zware linkerhand is dit geenszins een reëel arbeiderstype, noch vrouw of echtgenote. Deze Marianne configureert met wat De Mulder omschrijft: ‘een vrouwelijke allegorische figuur voert de menigte aan en staat voor de Vrijheid.’ (14) De flair waarmee ze is neergezet, versterkt de indruk strijdlust. Hoewel ze onder de arm van Anseele zit, stuurt ze toch mee de groep aan. Ze kijkt vooruit én stapt vooruit, wat alleen al naamtechnisch strookt met wat ze voorstaat: Marianne van de vakbond Vooruit, zijnde moeder Vooruit. Dat is een aangepaste versie van de oude Marianne die volgens De Mulder vanaf de jaren '30 niet meer voorkomt in de socialistische beeldtaal. (15)

In 1930, toen de socialisten 50 jaar Vooruit vierden, werd in een stoet op een praalwagen 'Moeder Vooruit' getoond. (16) Dit vrouwelijke beeld van kunstenaar Pieter Heckers stelde sociale zekerheid voor. In diezelfde stoet werd op een andere praalwagen van dezelfde beeldhouwer 'Het socialisme regeert de wereld' ook voorgesteld door een vrouw. (17) Het vrouwelijke allegorische type lag duidelijk goed in de socialistische markt, Bebel geeft aan dat niet alleen de mannelijke arbeiders, maar ook de vrouwen voor vrijheid vechten. Een vertaling van Bebel's boek werd in 1924 door de Gentse arbeidersbeweging zelf uitgegeven. De evenwaardigheid van vrouwen en mannen werd verbonden met het arbeidersvraagstuk rond gelijkstelling van klassen. (18) In de realiteit hadden de socialisten het daar toch moeilijk mee, want de vrouw zag men eigenlijk toch liever aan de haard zitten. In de stoet van 1930 met het beeld 'Moeder Vooruit' kon men bijvoorbeeld op pancarten lezen dat huismoe- ders hun mannen moeten steunen. (19) Dit soort van restrictie zien we ook tij- dens de feestelijkheden rond de inhuldiging van het Anselemonument: vrou- wen waren massaal aanwezig, maar vertolkten geen vooraanstaande rol. In het massaspel beperkte hun rol zich tot het waken over de kinderen en in het ere- comité was er plaats voor 27 personen, waarvan slechts drie (werkende) vrou- wen, allen secretaresses. (20)

De vrouw aan de keerzijde van het monument geeft een meer eigentijdse uit- drukking weer. Deze vrouw met kind is echter geen contemporaine, moderne vrouw. Haar lange rok, hoofddoek en klompen komen niet bepaald modieus over. Volgens Hobsbawn verwijst de echte, waarheidsgetrouwe weergave van een vrouw naar lijden en doorzettingsvermogen. (21) De hier afgebeelde vrouw geeft mogelijk die indruk, en ze zet door want ze stapt mee. De Mulder stelt dat de socialistische beeldvorming louter mannelijke dominantie wil laten zien en dat de (mee)werkende vrouw nauwelijks getoond wordt. Volgens deze auteur heeft dat in de jaren dertig zeker te maken met de economische crisis, waarbij vrouwen als een concurrent voor de mannen worden aanzien en naar achteren worden geschoven. (22) In het monument zien we in feite ook geen directe referentie naar vrouwelijke (fabriek)arbeiders. Deze vrouw func- tioneert veeleer als rolmodel voor de moeder met kind. De realistisch afge- beelde vrouw wordt achteraan en niet tussenin, dus niet gelijk met de mannen geplaatst. Dat is haar plaats blijkbaar niet.

Er is dus aandacht voor de reële positie van de vrouw, maar wel in een strak maatschappelijk kader. In de verhouding tot de mannelijke macht presenteert het beeldprogramma van het monument de rekening, die tegengesteld is aan het socialistische genderstandpunt. De macht zit bij de man en dit kan ook

worden gelezen in de symboliek van het Anseelebeeld. Voorman Anseele is de topman, en de mannelijke arbeiders zijn meer en krachtiger vertegenwoordigd dan de vrouwelijke. Een maatschappelijk meer afgebakende sekse-identiteit zorgde toen blijkbaar voor een positiever beeld van de man en een negatiever vrouwenmodel. (23)

De mannelijke arbeidersfiguren corresponderen met het type dat De Mulder beschrijft als typisch Interbellum, onder meer het type man met pet, overall en gereedschap. Het 19de-eeuwse model van de uitgebuite proleet zien we niet in het monument. De mannelijke arbeider gaat ongebukt vooruit in een monument dat meer verticaal is dan horizontaal. Volgens De Mulder is het afbeelden van een reëel type politicus, en een wat stoerder type arbeider 19de-eeuws en wordt dit vervangen door meer naakt. (24) Maar Cantré laat geen naakt zien. Langs de keerzijde staan twee mannen waarvan de ene de borstkas van zijn kameraad met opgestroopte mouw voor hem broederlijk, niet-erotisch bedekt. Deze mannenfiguren zorgen voor hechting, solidariteit. Ze zoeken niet zomaar steun bij elkaar. Niet pathetisch of stoer, maar veeleer volgzzaam, broederlijk en beschermend. Ze etaleren kameraadschap, achter en met Anseele mee stappend met moeder de vrouw erbij.

Algemeen gesproken geven de man-en-vrouwconfiguraties in het Anseelemonument een complexe symbolische verstrengeling weer. Man en vrouw spelen in het monument een reële rol, hoewel de attitude van hechting en volgzzaamheid een idealisering inhoudt. Zit aldus in de interpretatie de meer mannelijke heroïek, inclusief vrouw als muze vooral vooraan op het beeld, dan zien we de feitelijke afbakening met de waarde van de solidaire kameradenbeweging en de vrouw als kern van het gezin achteraan.

Eigenheid van Cantré en affiniteit met het socialisme

De derde onderzoeksvraag zoekt een antwoord op de vraag naar de inbreng van de kunstenaar. Jozef Cantré is uitvoerder, maar ook ontwerper van het monument, overigens volgens de aansturing van het comité 'Anseelemonument'. Emile Langui, voorzitter, liet in 1938 al in de krant Vooruit optekenen, dat het Anseelemonument 'macht, optimisme en zelfvertrouwen' moest uitsralen. (25) En dat doet het ook, maar de precieze invulling van Cantré is onduidelijk. Dat Cantré socialistische vrienden had in het comité wordt door auteur Hans Mortelmans gesuggereerd. Die meent ook dat de opdracht niet aan de gedoodverfde favoriet Jules Van Biesbroeck is toegewezen vanwege de financiële kater die de socialistische beweging overhield aan het eerder aan hem uitbesteedde Van Beverenmonument. (26)

Het is van belang te onderkennen dat Cantré een fysisch hardwerkende kunstenaar is (afb. 3). Als graveur maakt hij op verwoede wijze houtsneden, als beeldhouwer wordt er met noeste arbeidszin in robuuste hardsteen gekapt. Het vijf meter hoge Anseelemonument kapt hij uit 20.000 kilo rode graniet, waarvan 12.000 kilo over blijft. (27) In een persoonlijk schrijven gericht aan Langui – dat hij trouwens aanheft met ‘Waarde Partijgenoot’ –, schrijft Cantré dat zijn ‘enige hulp’ vandaag naar het leger moet, ‘is gemobiliseerd’. (28) In een interview met de linkse krant *Le Peuple* antwoordt Cantré dat alleen voor de taille van het monument zeven medewerkers gedurende zes maanden gekapt hebben. (29) Het direct kappen in hardsteen draagt zijn voorkeur. Hij durft zelfs maquettes in dat materiaal aan te bieden wanneer hij meedingt naar een opdracht, zoals het voorontwerp voor het gedenkteken van Peter Benoit. (30) Een andere opdracht voor de universiteit van Gent is door hemzelf in persoonlijk geschreven brieven lang als een hardstenen beeld aangekaart, maar in dit geval verkoos de opdrachtgever later toch brons. (31)

Een persoonlijk socialistische betrokkenheid moet worden vermeld, want de kunstenaar was al lid van de Socialistische Jeugd en hij bewonderde Anseele. Hij wist ook wat werken was. Hij verkocht pas op zijn 51ste zijn eerste beeld en kluste bij als illustrator om rond te komen. (32) Dat deed ook zijn broer Jan Frans die decennialang illustraties en affiches ontwerpt voor de Gentse socialisten. (33)

Waarom Jozef wordt gekozen uit het lijstje van zeven kunstenaars om de opdracht uit te voeren, kan niet alleen te wijten zijn aan zijn affiniteit met het socialisme. Het technisch comité bestond uit onder meer Frits van den Berghe, 20 jaar illustrator voor de krant *Vooruit* en Pieter Heckers, die al eerder aan de Anseelepraalstoet werkte. Maar over geen enkele inzending heeft de stichting ‘Comiteit Anseelemonument’ zich in een evaluatie uitgelaten. In het zes bladzijden tellende document omtrent de voorwaarden van de wedstrijd staat uitdrukkelijk dat er niet over de beslissing wordt gecommuniceerd. De jury vertrouwt de opdracht toe op 12 augustus 1938 en Cantré tekent het contract op 2 maart 1939. (34)

Conclusie

Als algemeen antwoord op de drie deelvragen kan nu worden vastgesteld dat Cantré gebruik maakt van zowel een geïdealiseerde als een allegorische en realistische voorstelling. De kunstenaar smeedde (kapte) deze paradoxale voorstellingen tot een samenvloeiend geheel.

De vrouwen zijn zowel op een allegorische (Marianne-type) als een realisti-

sche en gechargeerd idealistische (de moeder met kind) wijze verbeeld. De mannen zijn realistisch, maar ook met een scheut idealisme weergegeven wat hun beklievende solidariteit betreft. De figuur van Anseele echter is het ultieme ideaal. Waar in 19de-eeuws socialistisch beeldmateriaal alleen de allegorische taal overheerst die later evolueert naar een geïdealiseerde en realistische invulling, synthetiseert de kunstenaar deze drie in dit ene beeld. De hoedanigheid van de bezielende leidersfiguur maakt dit mogelijk. De bijna erudiete kop van een goed herkenbare Anseele topt het beeld af en geeft beschutend plaats aan de arbeidersfiguren, wat meteen ook symbool staat voor het structurele eenheidsstreven van de arbeidersbeweging en dit door de tijd heen. In zijn geheel staat het monument symbool voor een coherente socialistische volksfamilie. Deze arbeidersbeweging had al een lange traditie in het symboliseren van hun identiteit via kunstwerken. Cantré heeft met het Anseelemonument een synthese gemaakt. Zelf gemaakt, want de kracht van de symboliek zit ook in de noeste arbeid van het kappen in de hardsteen.

Het is opvallend dat Cantré vroeg-socialistische symbolische weergave heeft gecombineerd met nieuwere beeldtaalconventies. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat hij geen radicaal vernieuwer wenste te zijn. Verder onderzoek rond de rol van kunstenaar Cantré is hierbij aangewezen, maar daar is toestemming van de erven voor nodig.

Noten

- 1) Redactie Vooruit, speciale editie, Bij de voorbereiding van de Anseele-hulde en van de jubelfeesten der Textielarbeiderscentrale te Gent, in: Vooruit, 19 juni 1948; de Brouckère, L., Na het huldebetoon te Gent, opiniestuk minister van staat, in: *Vooruit*, 6 juli 1948.
- 2) Bebel, A., (vert. Avanti), *De vrouw en het socialisme* (Gent 1924); De Mulder, B., Niets is wat het lijkt: het beeld van vrouw en man in de socialistische iconografie, in: *Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, seks en seksualiteit* (Gent 1999); Hobsbawn, E., *Man and Woman in Socialist Iconography*, in: *History Workshop*, nr. 6 (Oxford 1978).
- 3) Avanti, Een terugblik. *Bijdrage tot de geschiedenis der Gentsche arbeidersbeweging*, 3 delen (Gent 1930-1935), deel 3, p. 202-210.
- 4) Avanti, deel 3, p. 118-120 en 202-210 en Haesebeyt, M., *Onze helden sterven niet. De symboliek op de socialistische grafmonumenten vanaf het einde van de 19e eeuw* (Heerlen 2007) p. 4-5.
- 5) Cantré, J., Brief gericht aan redactie maandschrift Iris, in: *Schuermans*, (Gent 1950) p. 50.
- 6) Elno, K.N., Huldebetoon aan Jozef Cantré, in: De Schuyter, J., De Cnodder, R., *Gaston Schuermans* (Gent 1950), p. 54.
- 7) De Ridder, A., *Jozef Cantré monografie* (Antwerpen 1953) p. 6-8.
- 8) Amsab Gent: archief SP-federatie Gent-Eeklo en haar voorganger BSP-federatie Gent-Eeklo 1944-1985 (233) dossier Anseelemonument pers en propaganda (233/1115) en ont-

- hulling monument (233/1116).
- 9) Amsab Gent: archief vzw Anseeleestichting (436). Stukken betreffende de inhuldiging van het Anseelemonument (436/20).
 - 10) Hobsbawn, E., 132-133.
 - 11) De Mulder, B., p. 395.
 - 12) Avanti, deel 1, p. 258 en deel 3, p. 226-232 en complete masterscriptie Haesebeyt, M.
 - 13) Amsab Gent: archief BWP-federatie Gent Eeklo (032) - Stukken van algemene aard, jaarverslag 1938 (032/29); archief vzw Anseeleestichting (436); stukken betreffende de inhuldiging van het Anseelemonument (436/20); Haesebeyt, M., *Onz' helden sterven niet: de symboliek op de socialistische grafmonumenten vanaf het einde van de negentiende eeuw tot heden*, dissertatie Ugent, 2007, p. 63.
 - 14) De Mulder, B., p. 388.
 - 15) De Mulder, B., p. 393.
 - 16) Avanti, deel 3, p. 313 en 316.
 - 17) Avanti, deel 3, p. 307-309.
 - 18) Bebel, A., p. 33-34.
 - 19) Avanti, deel 3, p. 316.
 - 20) Amsab Gent: archief SP-federatie Gent-Eeklo en haar voorganger BSP-federatie Gent-Eeklo 1944-1985 (233) - dossier Anseelemonument: 1111 massaspel; 1113 deelnemers; 1124 erecomité.
 - 21) Hobsbawn, E., p. 127.
 - 22) De Mulder, B., p. 397 en 405-407.
 - 23) De Mulder, B. p. 397.
 - 24) De Mulder, B., p. 394-397.
 - 25) Vooruit, 02 september 1938.
 - 26) Mortelmans, H., Een vergeten monument voor Anseele, in: *Brood en Rozen* (Gent 2006), jg. 11/4, p. 59-66.
 - 27) Amsab Gent: Pers en propaganda, persbericht 'Majestatische en artistieke grootheid van het Anseelemonument' (233/1115)
 - 28) Amsab Gent: Stukken betreffende de inhuldiging van het monument, brief van Cantré gedateerd op 14 januari 1940 (436/20).
 - 29) 'Plus que quelques milliers de petits coups de burin, et le monument Anseele sera achevé', in: *Le Peuple*, 16 juni 1948.
 - 30) Beschouwingen rond de zestigste verjaardag van Jozef Cantré, in: De Schuyter, J., De Cnodder, R., p. 58.
 - 31) Archief Ugent: correspondentie tussen Jozef Cantré, het Ministerie van Openbare Gebouwen en de Rijksuniversiteit Gent van 7/1/1944-20/1/1950 HS.III.128.41.
 - 32) De Ridder, A., p. 4-10.
 - 33) Avanti, deel 1, p. 29 en deel 3, p. 311.
 - 34) Amsab Gent: archief BWP-federatie Gent Eeklo (032) - Stukken van algemene aard, jaarverslag 1938 (032/29) en archief vzw Anseeleestichting (436) – Stukken betreffende de inhuldiging van het Anseelemonument (436/20).

**KAPITTELSTRAAT: EEN ZO NIET GEMAKKELIJK TE
INTERPRETEREN GEVELSTEEN UIT 1581.
werk van beeldhouwer Jan Schoorman**

Luc Devriese

In de Kapittelstraat, vlak bij de kathedraal, kan je een nauwelijks bekende, nogal complexe gevelsteen bewonderen boven de ingangsdeur van het Kapittelhuis (afb. 1 en 2) niet te verwarren met het onder dezelfde naam actueel beter bekende gebouwencomplex tussen het Sint-Baafsplein, de Lange en

Afb. 1. Het Kapittelhuis anno 2017 in de Kapittelstraat, hoek houdend met de Hoofdkerkstraat. Het deurtje met de gevelsteen rechtsonder. In de achtergrond de Sint-Baafskathedraal.

de Korte Kruisstraat. Hij bevat twee wapenschilden en een fors vogelbeest. Wat stelt dat voor? Daarop is niet zomaar een antwoord te vinden. We worden gemakkelijk misleid door de heraldische vogel: het is geen adelaar, zoals op het eerste gezicht lijkt, maar de feniks van het Sint-Baafskapittel.

Afb. 2. De gevelsteen boven de toegangsdeur in de Kapittelstraat (foto 2017).

Drie machthebbers

Het antwoord op de vraag die we ons stelden vonden we – zoals zo dikwijls bij de kathedraal – in het standaardwerk van Elisabeth Dhanens over de ongemeen rijke inhoud van deze kerk (1). Hieruit citerend (met eigen uitleg cursief): ‘Achtergrond met gegraveerde heraldische lelies en datum 1581. In het midden gehouden door een leeuw, het wapenschild van Gent; onderaan de spreukband: WAECT EN BIDT S.P.Q.G. (*afkorting van Senatus PopulusQue Gandavensis: het schepenenbestuur en het volk van Gent*); heraldisch rechts

(links voor de toeschouwer) het wapenschild van het graafschap Vlaanderen; onderaan de spreukband VLAENDEREN; heraldisch links de feniks van het kapittel met spreukband in de bek: GOD DOET MEER'. Deze beschrijving wordt in kortere versie overgenomen door M.C. Laleman in een in 2000 verschenen werk over de kathedraal (2).

Allicht vormt het geheel van de gevelsteen een voorstelling van de drie instanties die bijdroegen tot de uiteindelijke realisatie van het gebouw: land, stad en het Sint-Baafskapittel. Dat laatste was (en is nog steeds) de groep kanunniken die het plaatselijke hoofd van de kerk - in dit geval de bisschop - bijstaan. Dat waren machtige heren die het in dit huis en in de kerk voor het zeggen hadden. Logisch dus dat zij op de gevelsteen gesymboliseerd werden, al rijst hier wel de vraag hoe we de centrale positie van de stad Gent moeten interpreteren. Bij dergelijke composities is de rangschikking van het getoonde immers nooit lukraak gekozen.

Feniks

De vogel op het Kapittelhuis beantwoordt aan de traditionele voorstelling van de feniks in de heraldiek: als een adelaar, rechtop zittend op een brandstapel, met gespreide vleugels en het hoofd afgewend. Dit heraldisch type wordt immortalité genoemd (3). We zien inderdaad takkenbossen in de klauwen van het dier. Adelaars, arenden, houden liever wat anders vast...

We mogen aannemen dat dit symbooldier refereert naar de wederopstanding van de monnikengemeenschap uit de afgebroken Sint-Baafsabdij als kanunnikenkapittel. Ze werden, oorspronkelijk tegen hun zin in, toegewezen aan de vroegere parochiekerk Sint-Jans, die de naam van de abdij zou overnemen (4). Een andere interpretatie is: symbool van de heropstanding van de abdij na de Noormannentijd. Duidelijk is dat de kapittelheren, opdrachtgevers van de bouw van het huis met de gevelsteen, het symbool heel belangrijk vonden: ook binnenin is er een feniks als balksleutel in fraai houtsnijwerk te vinden (afb. 3).

Jan Schoorman

In de noteringen van de betalingen voor het maken van deze kunstwerken aangegeven door Dhanens wordt dezelfde naam vermeld voor de gevelsteen en de balksleutel: Jan Schoorman. De gelijkenis tussen de twee feniksen is trouwens opvallend. De jaartallen verschillen: 1570-1572 voor het houtsnijwerk en 1581 voor de gevelsteen. Dat laatste jaartal is wel zonderling, moeilijk te verklaren bij dit kerkelijk gebouw: Gent kende in die tijd een voluit calvinistisch bewind (1577-1584).

Over die Jan is wel een en ander geweten (5). Zijn schoonvader was beeldhou-

Afb. 3. Balksleutel met feniks uit het Kapittelhuis zelf (overgenomen uit Dhanens, 1965: nr. 39, afb. nr. 78). De ene vogelvleugel en een stukje van de banderol met het woordje GOD zijn afgebroken.

wer Jan de Heere, zijn schoonbroer de schilder en notoire calvinist Lucas de Heere. Hij woonde op of bij de Kalandeburg. Zijn vroegst bekende werk betreft het snijden van albasten statuetten voor de beeldengroep O.L. Vrouw op de Rade in de Sint-Baafskerk. Die opdracht kwam er dus nauwelijks een jaar na de grote beeldenstorm van 1566. Zijn naam wordt trouwens ook vermeld onder de kunstenaars die toen herstellingen uitvoerden in de kerk, maar dan wel onder de schrijfvorm Scoremans (6). Onder het calvinistisch bewind dat in 1577, ruim tien jaar na deze eerste opstand ingesteld werd, kapte Jan

Schoorman meerdere leeuwenkoppen die de nieuwe stadsversterkingen moesten bekronen, wellicht aan de poorten (1579). Hij wordt vermeld als ‘beeldesnydere’ bij een opdracht voor het maken van het beeld van de godin Ceres bij de nieuwe aanbouw van het Stadhuis in 1581-82. In 1577 en 1581 was hij samen met zijn schoonfamilie eveneens betrokken bij het ontwerpen en uitvoeren van de versieringen voor de ‘Blijde Intreden’ van resp. Willem van Oranje en de door de calvinisten naar voor geschoven nieuwe gouverneur d’Alençon. Dit belette Schoorman niet in 1584 nog een crucifix te vervaardigen voor de Sint-Baafskerk. Aan de zijmuur van de kapel van de schepenenbank van de keure in het Gentse stadhuis kan men nog steeds een merkwaardig werkstuk van hem bekijken en aflezen: een ‘memoriaelsteen’ voor een belangrijke gift onder de vorm van een stichting (fondatie) van wekelijkse en jaarlijkse schenkingen aan de armen door de rijke Gentse Piemontees Bernardin Rubeyns. Jan Schoorman kreeg in 1578-79 de opdracht om die gedenksteen te vervaardigen (7).

Schoorman tussen calvinisten en kapittelheren

Bijna al het gekende werk van Jan Schoorman dateert uit de korte periode van 1577 tot 1585 dat de calvinisten de overhand hadden in het Gentse stadsbestuur. De hierboven aangegeven jaartallen brengen ons bij een moeilijk op te lossen vraag. Hoe kon Jan Schoorman het gedaan krijgen: zo’n indrukwekkende reeks verwezenlijkingen in opdracht van zowel van de calvinistische schepenen als van personen die normaal gezien hevige opposenten moesten zijn van de stedelijke bewindvoerders: de geestelijke heren van het Sint-Baafskapittel. Hoe valt dit te rijmen?

Noten

- 1 Dhanens, E. (1965), *Inventaris van het kunstpatrimonium in Oostvlaanderen*, deel 5, *Sint-Baafskathedraal Gent*, Gent, Provinciebestuur, 1965, nr. 40, p. 60.
- 2 Laleman, M.C. (2000), Het stenen verhaal van de oudste stadskerk van Gent’ (met afb.). In Bouckaert, B. (red.), *De Sint-Baafskathedraal in Gent van Middeleeuwen tot Barok*, p. 91, Fondation Royaumont-Cerim en Ludion.
- 3 De Cleene, M., De Keersmaeker, J.P. (2015), *Compendium van dieren als dragers van cultuur*, deel 3, Gent, Mens & Cultuur, p. 98.
- 4 Devriese, L. (2013), Lucas Munichstraat. Een abt slaagt er in zijn eigen abdij te laten opheffen. In *Jaarboek Oost-Oudburg*, nr. 50, 233-241.
- 5 Van der Haeghen, F. (1913), Jan Schoorman. In *Biographie nationale*. Deel 21, Brussel, p. 929-930. De realisaties in het Kapittelhuis worden hierin niet vermeld.
- 6 Scheerder, J. (2016, postuum), Het Wonderjaar te Gent (1566-1567). In: *Verhandelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* nr. 36, p. 234 en 237.
- 7 Van Tyghem, F. (1978), *Het stadhuis van Gent*, Brussel, Kon. Academie, klasse Letteren, deel 1, p. 139-140 en 149; deel 2, p. 283 en 408.

ZU ‘T ÉÉN EN TANDER VAN NEN EUWEN AZENT VAN GENT Deel 4. Motard

Rudy Duprez

‘k O toens occase veur mé den moto te rije. “Nie scakele in de bochte”, op zijn West Vloams gezait en ingetimmerd deur onzen instructeur. Jongens, jongens, oas ge peist da de van den eeste keer op ne moto goat stappe, vergete et! Wijme ien wéke mé diene 500cc an ons puute geluupe, tussche de poalkes, op en af, zu een zweedse banke méégepakt. Liere starte, van vitesse verlegge, freine, vueral da loatste! Wulder déjen da op de Gruutandelsmoarkt. ‘Flexibel’ (zie loatste diel ‘Lapnoame’) es doar ne keer deure d’ haage gereje. IJ wist zeine frein nie mier stoan. Wulder begoste mé ne BMW’s 500, mé ne crique starter, Al de moto’s woare zwart, veur de goekuup zekers? ’t Woare machientses van de joaren tfijtig, moar ze wirkten! Goeije’n Duitschen brol. Ge kost wel nie meer doen of ‘t négentig per ure. En toens; en toens kregge wulder nieuwe moto’s, BMW’s 600, barre zesse. Heeltégans in ’t zwart moar mé nen otomatieken démarreur (allé zoiets mé den elektriek, ge moest toens nie mier stampe).

Afb. 1. Azent Rudy Duprez als motard, in vol ornaat en met uiterst net hemd en das: er was een TV interview aan de gang (foto familiearchief Duprez).

Woas da een lukse, zu nie meer stampe op dienen criquestarter, joengens wulder woare wig. Onze moto's en ze loater gespeet in 't wit. Woarom? 't es geen katte die't wist,. Z' oan zekerst ne ketel virve over.

Allé da woas ne schuune tijd (afb. 1). W'oame zuune bril mé diferente gloaze, geel en blauwt en uuk nog een andere kleurke moar da rappelére' k mij nie mier, en moar noar de wijve kijke! W'oame twee inspecteurs motar. Den iene es ne keer in't sloap gevalle binst da 't ij ant rijje woas in de Burgstroate, echt woar! IJ controleerde uuk elke n'ovend veurda wulder ginge aanzette de buite température. IJ steldege em op de koer en zuchte ne keer of dreje en ij zé toens: "‘t es goe ‘k zie mijne asem nie, tes nie te kèuwe, wulder goan rijje”.

Afb. 2. De vroegere motogarage in de Jacob Van Caeneghemstraat (foto 2016).

In de motogarage

‘k Zatte planton in de motogarage in de Van Caenegemstroate (afb. 2), 't woas vrijdagnoe ne zu tége ten dreije en Dees zijn gat begost al te draaie om noar uis te goan moar ij vont zijne sleuter veur zijn kleerkasse nie. IJ woas were an't vloeke en tiere en in iene keer ging t'ij noar den atelejée en kwam were mee nen koevoet. IJ stak da spel tussen de deure van die ijzere kasse en begost te trekke en te sleure. En ik moar kijke, os die deure zo al 'ten elft scheef ing en 'k em gezeet da ter bove reservesleuters ingen. Jonge de diene zijn muile oade moete zien.

Mijn moats

‘k e mé een poar gaste geréje, ‘k Ben begost mé iene die altijd al veure wilde-ge rije. Allé veur mij woas da goe, ij paktege de wind. Op ne keer ome gedo-an mé ons wirk en réje binne (van de Borluutstroate noar de de motogarage, ij al veure en ik al achter, toens kreges we nen dringende oproep veur nen brand in Twaalkamerestroate. Allé wulder gekeert en op wig noar den brand. Ik réje toens alveure, want ‘k oa mie iest gekeert, mijne moat stak mij veurbij mé sireine en blauwe lichte tot an d’ Uugpuurte, en tons stoptege ij. Ik uuk, vroege of da zijn battereie plat was, moar ij vroeg mij: “Woar es da Twaalfkamaré?”

Afb. 3. Foto uit *De Gentenaar* van 23-24 augustus 1975. Onder de titel ‘Wat een agent lijden kan’. De agent slipte met zijn moto over de transporen. Dat gebeurde toen ook al... en niet met de eerste de beste.

‘k è toen uuk nog geréje mé B. Den diene kost sloape op zijne moto, uuk mé Froca (nen coka-maniak), uuk mé ‘den blombak’. Diene freetege chips mé uupe. IJ es ne kier in de Mageleinstroate tege zu ne gruuete blombak geréje, vandoar zijne bijnoame. ‘k em ne keer bij zijn pieste had op nen nacht. IJ woas were bezig ne gruuete zak chips ant ‘t éte en vroeg em “Patrick, zoede gere veel chips en?” IJ zé bij joa ‘ik. ‘k Zéje geef mij toens diene zak, ‘k pakte diene zak en ‘k gaf er nen doef op. IJ woas nie content. Froca é ne keer een madammeke op den Brusselsechensteenwig tége houwe omda ze te rap ré, en ij stap-

Afb. 4. Motoracrobatie, niet van een Gentse maar een Franse politieploeg (folder Motorcarrousel van de International Police Motor Club op 16 april 1978 in Gent (DSMG)).

te van zijne Onda (Honda, kado van de fabrieke) en ij vroeg eur vliegbrevet, zé t em tog wel gegeve zekers!' 't Woas en pilote van de Sabena! En ge muugt toens nie lache...

Ne motard, den Duts, ne vent die nie kost lache, é uut tége me gezeit, sweilst da'k planton woas in de motogarage: "Kijk, doar est t'ij, den dwazekluut". IJ bedoelgedede zijne zeune, die uuk motar woas geworde), "ij é toch thuis zekers zijn weddebriefke getuund an mijn wijf, en zé gezien da t'ij mier verdiendegede dan te k 'ikke mé dertig joar dienst. Kluutzak nu kan ek nie meer snoeie."

Ja joeng, wemme téén en tander méé gemoakt op den moto in Gent. Oas ge begost te rije als jonge motard, on die ouwe smeerlappe mé eu ze ne keer of zesse de Plezante Veste af geréje, ien dienen teit woaren't bijkanst allemoal kassieboanen in Gent, en toens nog zu een poar kiere de Sint-Kwintensbirg op en af, én veur da g' o'p euwen moto waort gestapt, oan z'uw amortisseurs tot 't einde opgespanne. Ge keunt geluve of nie, moar die zoale van diene moto sleeg tegen euw gat an duzend per ure. En leute da ze allemoal oan. Kluutzakke, moar k'et loater uk gedoan mé de nieuwe gaste (afb. 3).

Eèn bende

Weme stuute uit gestoke. Den huufdcommisseer, al in dienen tijd op zoek noar de de Rechtvaardige Rechters, oot t'er geen deugd an mé die bende. Moest 't ek allemoal vertelle we da'me gedoan en, 't es gene mensch die't geluoft. Wij woare één bende, éne groep die an malkaner ingen, wij eme altijt ons plan getrokke (afb. 4 en 5). Wij réje bijkanst altijt alleéne (afb. 6), uuk 't'snachts, moar we woare rap tuupe oas ter iets mis woas.

Afb. 5. Een indrukwekkende en minder gevaarlijke demonstratie van de Gentse motards (knipsel uit *Het Volk* 22 maart 1997 in DSMG).

Afb. 6. Alleen op pad voor een routineklus (foto Greet Polfliet, gepubliceerd in 'Blauw in Zwart-Wit', 1997).

Afb. 7. Hele en halve beroemdheden die tegen betaling hun gezicht en de rest kwamen tonen op het Gentse Filmfestival wilden wat graag een politie-escorte. Daaraan moest in 1998 paal en perk gesteld worden (knipsel uit *Het Volk* in DSMG).

Oender anderen de man woar da Walter De Buck een liedsje é over gemoaakt "... en ik be den azent deur iedereen gekent, mijn noame es...". 'n Anderen die ne kier een konijn é geschote op de Kennedyboane en 't doar zijne palteau é uitgedoan. Wére in de brigade zag t'ij da t'ij zijne trouwring woas verlore, en w' wére noar doare en moar zoeke in 't pekke donker, mé die pilluchtses van 't leger, woar dade nie vuuder zag of nen alve meter. Twie die binst ulder ure ginge bejange, ulderen combi stont vol mé iemers mé pap en bejangpapier, of die veur ons achter patatte reeje in Baaigem. We zijn zu ne keer binst de winter mé 100 kg pataten in den combi noar een accident geréje. Die mense moeste ulder verkloaringe aflegge in den combi mé ulder voete op die patatte, of nen andere keer wiere wij opgeroepe swijlst d'ame aan 't veruize woare mé een ijskasse in den combi.

Escortes

...die'k achter mijn gat e hat (afb. 7, 8 en 9). Om nuut nie meer te vergete: den ambassadeur van Zaïre die op d'otostrade in tweede file stoptegede om ons ne goeie dag te geve, ge keunt eu veurstelle da ta op ne vrijdag tegen ten elven téén en tander woas doare! Dan den ambassadeur van Groot Brittannie die 'k aan de verkeerde deure he afgezet. Gouverneur De Kinder woas 't er nie blijje mé en ik kost et wére goan uitlegge. Onnassis achter ons gat mé zijn madam, de wéwe van Kennedy die noar de uugmeester kwam in't UZ Gent. De prezident van Zuid Korea die vroeg oens om mee te ete aan zijn toafel en ons uuk nog duust frank de man gaf, allé liet geve. Keunink Boudewijn die ons op d'otostrade een ant kwam geve. Prins Filip die méé zijne gepanserden ota em vast réé in Onderbergen. Honnecker (prezident ex DDR) die mé zijne bus, allé die van zijn bende, tege St Michiels ree. Omda'k zu goe kost schie-

Afb. 8. Een ondankbaar en moeilijk werk (foto Greet Polfliet, 1997).

te moeste 'k mé een gewere boven op St.Baafs goan zitte on te kijke of da ze diene Duits (Honnecker) nie ginge omverschiete. Mijne moat was vrie tsjaloes, en 'k e mé em gewisselt en blijje da t'ij woas. Ikke oa geen goeste om al die trappe te doen. 'k Ben op 't Belfort goan stoan, daar oak een lifte. En verders: nen oliesheik of zesse die ne keer noar Gent kwame. Mitterrand van Frankrijk mé zijne koefer me atoomgejeime. W' ème uuk ne keer de kruisboogkeunink moete escorteren. Achter onze toer deur 't stad mochte we een glazeke goan drinke in uldere bar in 't Patersol en wulder kregene n tourné deur ulder muséé. Ene van oens paktegede doar zu nen èuwen booge en ne pijl en ij ging uuk ne keer schiete, viel da spel wel nie uit zijn puute zekers, die vent van da musé kreeg bijkanst iets aan zijn erte, da woas ne booge van binst de middeliewe. Mijne moat kost nie anders zeggen dan "te moar een beetse kapot woas"

Stuute bij de motars

Wulder réje in't centrum zust an't Belfort oas 't er doar geen madam overstak noast de witte lijne van't zebepad. Da woas zuust in't verkiersreglement opgenome. Mijne moat riep : "é kalle, kaupt eu zelve ne pot witte virve, toens kunde uw strepe zelve zette". IJ est 's achternoens keune goan uitlegge bij den uufdcmmiseer, want da madammeke woas de vrouwe van den burgemeester. Wulder stoan veur de ruuje luchte achter een Dafke, da wier groen, toens

Afb. 9. Een aangenamer werk: de motards goed omringd door deskundige personen (foto Greet Polfliet, 1997)

oranje toens were ruut, en da madammeke in da Dafkje réé nie vuder. M'é toens ne kier op eur ruitse geklopt en oas't ope woas zé t'ij tége eur: "Madammeke, groender of da emme 't nie!"

Collega X oa een peert en ij oa uns gevraagd veur ouwt bruut mé te brengen veur da beest. Allé wulder déje da, tot op nen zondagmorgent ij doar al die èuwe koeke zat op te fritte. Zijn peert kost 't ij toens zelve frit geve! 'k Moe zegge da 't ij macht oa lijk een peerd: 'k è em ne keer nen oto wete tegen ouwen swijlst dat ij op zijnen moto zat en mé zijn ien ant den bardechoke vaste ield. Diene oto ging nie veuruit. Nog nen anderen es ne keer binst den dienst noar Aken, ge weet wel in Duitsland, gereeje achter stukke veur zijn coursmachine, en wij deeje zijn patroelde binst onze repos. Zu déje wij da veur malkander.

Woar? In de Kerkstroate

Jonge, wa éme wij doar nie allemaal uitgestoke! We zijn ne ne keer, zuust achter de fusie (1977) nen brand weest zoeken in de Kerkstroate. Ge moe wete dat'er toens in ieder dielgemiente 'n Kerkstroate was. Wij iest noar Gent in de Kerkstraat an 't Rabot (bestoa nie meer) mé de pompiers achter ons gat: giene brant! Allé via de centrale wierder wulle noar Gentbrugge gestuur, doar uuk niets. Toens noar Ledebirg, doar uuk niets. Sint Mansbirg, uuk nieks. 't Woas

in Drongen, en os wulder doar toekwane lag alles plat! Moar we woare bezig. Nen versmuurde in de Blaarmeersen
Mé B. doar noartoe en ij ré veure. Da woas toens nog allemoal zand en struik, nie uuger of ne méter of iets. Hij oa mij gezéet da't doar zijn boane kendege. Allé ij veuruit, ikke doar achter. 'k Woas em op iene kier kwijt. 'k Stoptegede want 'k betreuwde et doar nie, en goe, 'k kéke een beetse vuuder en Bruno woas in de vijver geréje!

Inbraak in een fabriek

's Nags wiere wij ne keer noar een inbrake in een fabriek op d' Afrikaloan gestuurd. Den concierge stont ter al en jij wees ons noar 't magazijn. Wulder doar noar toe, woame in diene tijt nog pilluchten van 't Belgisch leger, os da wirktegede koste zust op uw schoene schijne. Allé ik alveure da magazijn binne in 't stekke donker, wulder voetse veur voetse affancere. In iennen keer uurdege kikke achter mij 'klik, klik, klik'. Da woas nen pistol die geloaje wiert. 'k Keek achter mij en 'k zage Patrick mé de luup van zijne pistol recht op mijne rugge. Kèi moete slikke, en 'k em em gezijt oas ge toch zu gere wilt schiete, goa tons moar as eeste man.

Nen brand

N'en brand zust achter den oek van de motobrigade, 'k Woas mijn motokostuume an 't andoen, kwam t'er zu nen klein Turkse binne luupe die riep: "brand, brand, oens uis brand". De pompiers gebeld en 'k luupe e'k uuk noar ginter, 't woas in 't Godshuishammeke. 'k Zie geen vier, 'k ga binne, 'k zie veel ruuk. 'k Luupe ne trap op, want 'k huurde lawijt en gebrul en 'k slierdege bijkanst van diene trap, den diene lag vol mé petrol. 'k kwame een koamer binne woar dat aan 't brande woas, 't lag doar een vrèuwe mé ne baby op een saarge en da stonk doar noar de nafte of den petrol. 't stond doar zu een Zibracamintje in brande, 't lag doar vol mé nylonspriejen op de grond, en lappe den boel vloog in iene keer brande. Da woas nie veur te lache, 'k e da madammeke en eure kleine vastgepakt en ben mé ulder diene trap afgesliert. Diene kleine in mijn oarmes, moeder en ikke den trap af gesliert. Oas ek mé die twieje van diene trap af woas, zag ik da de veisters van de stroatkant kapot woare. Mijne moat, da kieke, oa toch wel de veisters van de stroatkant kapot gesméte. Wel da vier schoot omuuge, den trap die vol log mé petrol schoot uuk in brande en mijn lere veste koste doarachter in tweeje breke. Den boas van de pompiers, die d'er rap woare, vroeg welke dwazekluut die veisters o ingeklopt. IJ zag sebiet dat doar nog nie gebrand o en de ruite nie koste gespronge zijn van d'hitte. Patriekse é ze doar nieuwt moete kuupe van diene pompier

Ne zelfmoord

Wulder doar noartoe. Ge weet nuut oe da ze da gedoan en, ulder ophange, of deur de kop geschote, vergef gepakt of médicaments, in de beerput gespronge of de gaze kroane opegezet.

Oas we doar toekwame goat mijne moat toch nie an die deure goan belle zekers, alijk da diene vent ging kome open doen. Goed dat ij geen gaze é gebruikt anders lage we op 't kirkof.

Een nonne, geen zuster

'k Ee ne keer een nonne opgeschreve en die wildegede da'k eur ansprak mé zuster. 'k è eur geantwoord da'k heel mijn famielde kende en da zij doar nie bij woas. Zé ne kwaaië brief geschreve en 'k et kunne goan uitlegge.

Spuurwig accidente

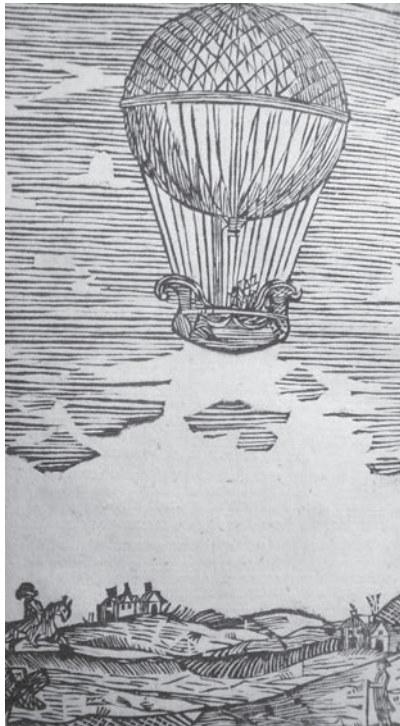
Zu ne keer 't s nachts noar Sint Pietersstoase, 't woas der éne veur nen trein gespronge. In diene tijt oa der nog de spuurwigpolitie, moar die ginge in tije noar older kot veur te sloape, dus achter ten twaalve woast veur ons. Allé wij 't één en tandere tuupe gerammaseerd, doar een been, doar een stuk arme, nen kop, alles in ne zak. Ik woas den jogste azent dus k' moeste t verste luupe tot an den watertore, doar lag ter nog een stuk van een been. Allé da opgeroapt en were noar de rampe (perron) kwam ter toch gene tiest af zekers, in nen zwarte politietenue, dé zei da t'ij officier woas van de spuurwigpolice en da'k een beetse mier respect moest en veur de restanten van' t slachtoffer. 'k e diene vent zu ne keer goe bekéke en 'k è da been in zijn puute gestoke en gezeit dat t'ij doar zijn plan mé kost trekke en oas t'ij een beetse vroeger woas gekome et allemoal kost opgeroapt en. Wa da'k nie wiste dat diene vent uuk schepene woas van Gent. 'k et moete goan uitlegge bij den burgemeester (alwere), moar 'k è den diene geweze op 't feit dat zijnen schepene zijn beroepsgeheim o geschonde en dat 't ij geklapt o veur da't Parket zijne zége oa gegeven. 't Woaren allé tweeje van 't zelste kleur, k è der niets meer van huurt.

Met dank aan Greet Polfliet

HOE MAAK IK EEN LUCHTBALLON? Een handleiding uit de ‘Wegwijzer van Gent’, 1785

Luc Devriese

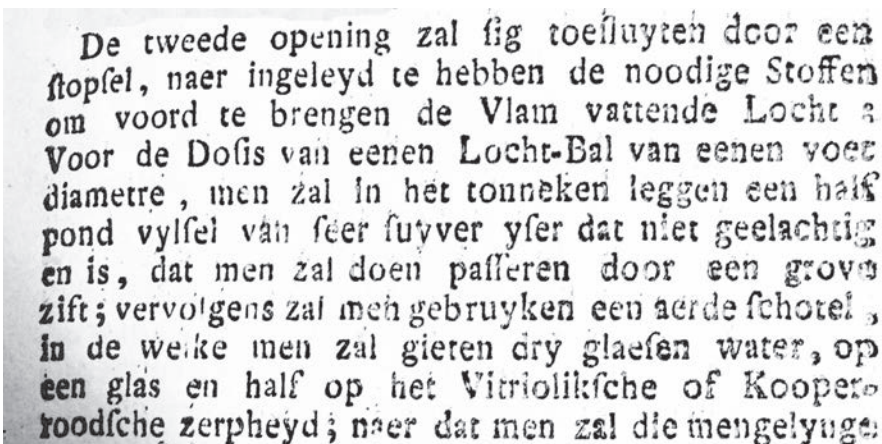
Prosper Claeys verhaalt in zijn beschrijving van bijzondere gebeurtenissen voorgevallen in Gent in 1807 (zie GT 2017 nr 3) hoe het stadsbestuur het nodig vond een verbod op onbemande luchtballonnen te hernieuwen dat uitgevaardigd was in 1786. Die waren in de mode gekomen nadat de broers Robert en Charles Montgolfier in augustus 1783 er in geslaagd waren op te stijgen, een tijdlang in de lucht te blijven en heelhuids terug op de begane grond terecht te komen. Nauwelijks drie jaar later, al heel snel dus, werden luchtballonnen verboden in Gent en wellicht ook in andere steden omwille

Afb. 1. Natuurgetrouwe voorstelling in de Gentse *Wegwyser* uit 1785 van de luchtballon waarmee de broers Montgolfier in 1783 de eerste menselijke luchtreis tot een goed eind wisten te brengen. De korf zag eruit als een koets of slede.

van het brandgevaar.

Dat het zo rap gebeurde... moest gebeuren, had ongetwijfeld te maken met de razendsnelle verspreiding van handleidingen om dergelijke 'luchtluigen' ineen te knutselen. De 'Wegwijzers van Gent' waren er voor die tijd vroeg bij geweest om van die nooit geziene prestatie te berichten. Meer nog: ze lieten in dezelfde editie *Wegwyser ofte Almanach curiues ende util...* voor het Jaer 1785 het uitvoerige, lichtjes pompeus verslag van het wedervaren van de broers meteen volgen door een handleiding voor het vervaardigen van een (onbemande) luchtballon door de doe-het-zelver, met alles erop en eraan, tekening inclusief (*Wegwyser... 1785*, p. 179 en volgende, afb. 1). De beschreven Locht-Ballen waren eerder klein: één tot drie voet (ca. 30 tot 90 cm). Het meest essentiële bestanddeel, het gas, woord gevormd uit het Grieks 'chaos' door de Brusselse arts Jan Baptist van Helmont, werd omschreven als 'Gaz of vlam vattende Locht' (afb. 2). De *Wegwyser* geeft zelfs heel nauwkeurig

De tweede opening zal sig toefluyten door een stopfel, naer ingeleyd te hebben de noodige Stoffen om voord te brengen de Vlam vattende Locht a Voor de Dofis van eenen Locht-Bal van eenen voet diametre, men zal in het tonneken leggen een half pond vyfvel van seer fuyver yfer dat niet geelachtig en is, dat men zal doen pafferen door een grove zift; vervolgens zal men gebruyken een aerde fchotel, in de welke men zal gieren dry glaesen water, op een glas en half op het Vitriolifche of Kooperroodsche zerpheyd; naer dat men zal die mengelynge

Afb. 2. Onder de aanhef 'De Nature selfs komt van de middels te leveren aen den Mensch om hem op te heven in de Locht' geeft dezelfde Gentse Wegwyzer precies aan hoe je moest te werk gaan om zo'n 'Werck-Tuyg' te vervaardigen. Hier een fragment.

kwantitatief aan waaruit het principe bestond: 'Dese Locht is seer licht (in vergelijking met gewone lucht) in de evenredigheyd van 13 tot 107'.

Dat gas en de ingrediënten om het te maken waren gevaarlijk spul. Het procedé kan omschreven worden als een gecontroleerd laten reageren van een gas producerend mengsel dat onder andere gebruik maakte van zwavelzuur (vitriool). In de *Wegwyser* heette dat nogal omslachtig 'vitriolifche of koperroodsche zerpheyd' (zuur).

(180)

Als den Locht-Bal meer heeft als eenen ~~voet~~ Diameter, men moet den Dosis naer evenredigheyd vermeerderen ; voor dat men hem vold, men moet hem blaesen , sonder veel te doen swellen, om te sien ofte hy geen scheuring en heeft, als'er in zoude gevonden worden, gy moet eene sekere spatie na maeken rondom het gat een stukjens fynparquement van runder darmen (*Baudruche*) zynde droog geworden, zal het seer vast toestoppen.

N. B. De Liefhebbers kunnen hun order geven, om dese Locht-Ballekens te bekomen aen *Sr. le Marié*, Boekverkooper, tot Luyk, onder den Thoren, by het Stadhuys ; hy beloft die te besorgen.

Afb. 3. Het belangrijkste luchtdichte onderdeel van de ballonnen in die tijd was boudruche, de Franse term voor gedroogd buikvlies (peritoneaal membraan: luchtdicht) van runderen of schapen, volgens de *Wegwyzer* runderdarmen. Niet gemakkelijk te prepareren. Maar geen nood: je kon het goedje vanuit Luik aan huis laten leveren per postorder.

Verder geen vuiltje aan de lucht. Scheurtjes konden toegestopt worden met stukjes runderdarm, zo verzekert de *Wegwyzer* en 'locht-ballekens' konden per postorder aangekocht worden bij een Luikse boekhandelaar die ze aan huis laat bezorgen (afb. 3).

MATELOTTE SMULLEN AAN DE OEVER VAN DE LEIE

Luc Devriese

Dat visgerechten zeer in de smaak vielen bij de Gentenaars die ‘een wandelingsken in ’t ronde van Gent’ maakten, vinden we mooi beschreven bij Lode-wijk De Vriese die blijkbaar zelf ook graag ging ‘peisteren’ (vertoeven) in een van de vele guinguettes aan de waterkant (zie GT 2017 nr. 3). Dat er daar waterzooi en paling bij te pas kwam, zal niemand verwonderen. In zijn eerste ‘wandelingsken’ is er daarnaast sprake van de ‘matelotte’ van het ‘Pavillon de la Lys’ (afb. 1 en 2). Ook dat is een gemengd visgerecht, zo weet Lievevrouw-Coopman te melden in zijn *Gents Woordenboek*: ‘een gerecht van verschillende vissoorten’. Dus net als de waterzooi, tenzij het ‘een van kiekens’ is, zegt het Woordenboek er bij. Ook deze laatste bestond blijkbaar al in de jaren 1800, waarbij we wel moeten opmerken dat ‘kiekens’ in die tijd duurder waren dan vis, tenzij je een oude ‘afgelegde’ leghen in de pot kreeg.

Matelotte is afgeleid van ‘matelot’ (matroos). Het is trouwens ook de benaming van een soort matrozendans. Dit zou er kunnen op duiden dat het om

Afb. 1. De postkaart van het Pavillon de la Lys in de Meersstraat (verzameling Ph. Bockstael) vermeldt trots de matelottes naast waterzooi en paling als huisspecialiteit.

zeevis ging. Was dat ook het geval bij het Gentse gerecht geprepareerd in zowat de meest waterrijke en (eertijds) visrijke streek van Vlaanderen? Geen betere Gentse gids in dergelijke materie dan Cauderlier en zijn *Spaarzame Keukenboek*. We zoeken het op in de vijfde uitgave van 1877 (Hoste, Gent). Geen spoor te bekennen van zeevis. We lezen dat waterzooi een soort mate-lotte is, maar dan wel een typisch Vlaams gerecht. Niet enkel Gents, dus. We mengen ons, als onbevoegden, niet echt in het debat en geven de betreffende tekstfragmenten weer, lichtjes gemoderniseerd en met enkele eigen detailop-merkingen tussen haakjes.

Afb. 2. Het Pavillon de la Lys had zijn naam niet gestolen. De achterzijde kwam effectief uit op de Leie ter hoogte van de huidige Eedverbondkaai (verz. Bockstael).

In de guinguetten

Vooraleer van wal te steken, moeten we vermelden dat Cauderlier niet zo'n hoge dunk had over de kookkunst zoals ze in de guinguetten beoefend werd. Hij windt er geen doekjes rond als hij het over de waterzooi heeft en legt uit waarom die ondanks alles toch zo lekker kon smaken na een wandeling. 'De voortreffelijkheid van dezen echt Vlaamsen schotel hangt af van de frisheid en de hoedanigheid (aard, kwaliteit) van de vis. Maar in de guinguetten doodt men den vis, stelt hem onmiddellijk op 't vuur met peterseliewortel, peterse-lie in takjes, peper, zout, water en boter. De smaak van den peper moet door-

Afb. 3. Ook In den Lusthof (verzameling Ph. Bockstael) zal men flink wat gesmuld hebben. Daar staat het talrijk opgeroepen personeel ongetwijfeld garant voor. Deze guinguette met villa-uitzicht kon je vinden aan de huidige Sint-Denijslaan, voortzetting van de oorspronkelijk heel lange Meersstraat die tot in Sint-Denijs-Westrem doorliep.

slaande zijn. De geur van den peterseliewortel, maar vooral de appetijt van de gasten maken de voornaamste aantrekkelijkheid van deze spijs uit. Inderdaad, de plaatsen waar men dit soort van matelottes bereidt, zijn twee tot drie kilometers van de stad af gelegen. Wie zich daarheen begeeft, komt er verhongerd aan, wacht een uur alvorens gediend te worden en vindt zeer lekker datgene wat hij 't zijnent voor gemeen zou houden.' Hierbij geven we nog enkele foto's van guingetten weer (afb. 3, 4 en 5) en we haasten ons om daarbij te vermelden dat we echt niet weten of het er daar aan toe ging zoals Cauderlier beweert.

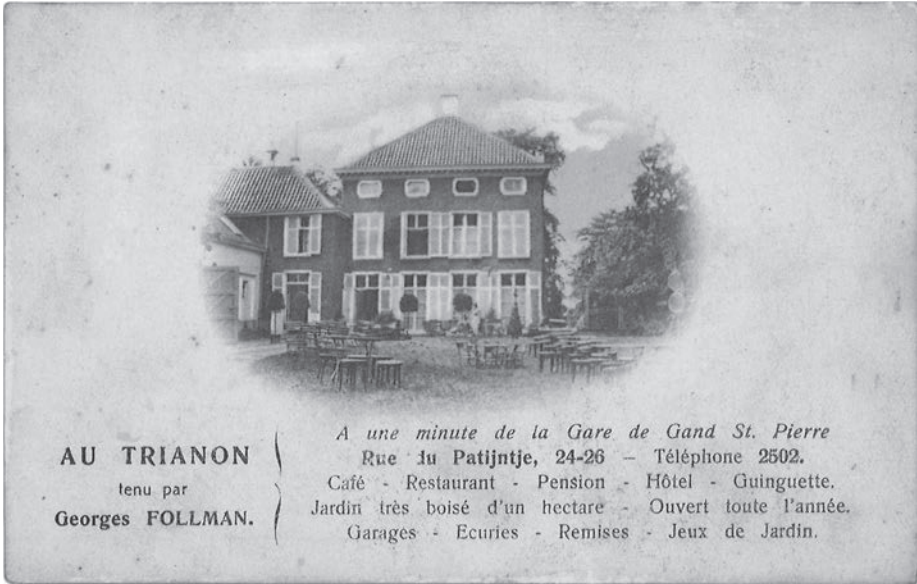
Afb. 4. Den Bouvier aan de Kortrijksesteenweg (verz. Bockstael) vertegenwoordigt weer een ander type lusthof, eentje speciaal ontworpen om volk in open lucht te bedienen, zelfs bij regenweer.

Doden van de vis

Het voorschrift van onze meesterkok voor de matelotte begint met het moeilijkste: het doden van de vis. We zien dat tegenwoordig niemand doen in de keuken...

‘Om eene goede matelotte te maken, moet men den vis levend hebben. Als men hem gedood heeft (hoe... staat er niet bij) wacht men om hem terug in het water te leggen tot hij stijf geworden is (lijkstijfheid: uiterst belangrijk voor de kwaliteit van vlees. Ook visvlees is... vlees). Heeft men geen tijd om te wachten, dan moet men hem (na het ontdoen van de ingewanden) binnen en buiten afvegen met een natte doek. Neemt men die voorzorg niet en legt men hem weer in het water onder voorwendsel hem te spoelen, dan wordt hij slap en ongezond, gelijk een dier dat een natuurlijke dood gestorven is. Sommige vissers hebben de gewoonte hunnen vis in een onvoldoende hoeveelheid water te laten kwijnen. Beter is het dat zij, indien ze de vis doden, die op een droge plek laten stijf worden. Aldus zouden zij een gezonde eetwaar aan de verbruikers leveren, en die zou zich nog zeer lang laten bewaren.’

Volgen dan het recept en een variante ervan, blijkbaar van Franse herkomst. Ondanks de benaming ook hier weer zoetwatervis bij onze Gentse kok.

Afb. 5. Au Trianon (verz. Bockstael) verhuisde jaren geleden van het Patijntje naar de andere zijde van de spoorweg en is nu nog steeds te vinden aan de Voskenslaan.

Matelotte marinière

‘Neem enen karper, enen paling, enen snoek, twee zeelten en enige barbelen, kuis ze en snijdt ze aan stukken. Doe in een grote kasserol een gesneden lookbol, een weinig thijmis en laurierbladen. Bindt dit alles met peterselie in takjes. Voeg er zout, een zwaar snuifje peper en 50 grammen boter aan toe. Leg hierin de stukjes vis en begiet ze met een fles wijn, bij voorkeur Bourgogne-wijn. Laat dit alles op een heet vuur koken. Als de zieding (koken) aan de gang is, houdt een brandend priemken of een stuk papier tegen den wijn opdat deze vlam zou vatten. Kneedt een halven lepel bloem met 200 grammen boter. Doe het mengsel bij kleine gedeelten bij de matelotte, terwijl deze kookt. Na 15 tot 20 minuten zieding neem de kasserol van het vuur, doe er citroensap in en dien op.’

Een variante is ‘matelotte op zijn Parijsch’ (met ‘champignons de Paris’). Na de bereiding van de vis zoals hierboven worden er in boter gestoofde uitjes samen met de gesmolten boter aan toegevoegd (in plaats van de boter in bloem). De saus wordt klaar gemaakt met gestoofde champignons in hun sap. Het gerecht moet heel snel geprepareerd en direct opgediend worden.

Met bijzondere dank aan Philippe Bockstael, die niet enkel prachtig illustratiemateriaal leverde, maar ook de nodige inlichtingen omtrent de locaties verstrekke.

DE KLEURRIJKE FAMIELDE VAN DAMME 'DAS PFERDCHEN' (HET PAARDJE), LIJFLIED VAN NONKEL FRANS

Eric Vermeirsch

Probeer niet de geheimen te ontsluiëren die de volwassenen voor u verborgen hielden. Geniet van de wolkeloze hemel der onwetendheid zo lang dit u gegund is!... Wat u kunt verliezen is onherstelbaar en van een waarde die met geen woorden te beschrijven is – uw paradijs (Klaus Mann).

Hoofdpersonage van dit verhaaltje is 't Artiestsens, mijn nonkel Frans, de vip die al eerder optrad in de 'Van Damme Cyclus' (zie GT 2015 nr. 5). Zoals daar al in te lezen stond heeft nonkel Frans toch wel een tijdje gewerkt in Duitsland tijdens de bezetting. Daar konden zij in hun strijd tegen het goddeloze bolsjewisme elk paar handen goed gebruiken, hijzelf zag het waarschijnlijk zeer groots (after all, was het niet een eenvoudige Gefreiter die het tot staatshoofd had geschopt in het Reich?). Voor degenen onder u die zich ongerust maken: 't is allemaal goed afgelopen, hij is er ook na de oorlog zonder kleerscheuren vanaf gekomen. En, laten wij wel wezen: er was dan niet zoveel keuze als nu. Het Erasmusproject bijvoorbeeld – Europees project voor het hoger onderwijs, waarmee u een deel van uw studies in het buitenland kunt doen – bestond toen nog niet. Maar hij heeft in das Reich wel zijn ogen en oren goed opengezet, en er heel wat bijgeleerd. Zijn Duits was onberispelijk, alhoewel zijn woordenschat toch wat mager uitviel (twintig woorden is toch wel wat weinig, maar kom, het was zelfstudie). Als ik dat vergelijk met een van mijn zevenjarige kleindochters, die al zoveel Engelse woorden kent! "Shit, cut the crap, asshole..." enz. (dat laatste woord nota bene tegen mij, haar pee; 'k heb mij al afgevraagd of zij er wel de betekenis van begreep, ik wel, ik heb het namelijk opgezocht!).

Wat er ook van zij, nonkel Frans had wel een talenknobbel ('t zit in de famielde). Toen de Duitsers terug naar hun vaste stek – of wat ervan over bleef – waren vertrokken en vervangen door Canadezen, Engelsen en Amerikanen, trok hij zich daarom goed uit de slag. Ik hoor het hem nog zeggen: "alstublieft" werd dan "please you" i.p.v. "bitte sehr".

Eén van de liederen die ik hem regelmatig heb horen zingen, gewoonlijk na

het drinken van enkele glaasjes Bolsjenever (Schnaps werd na 2 mei 45 beschouwd als ongepast), was ‘Das Pferdchen’, in feite zijn lievelingslied. Het was wel een droevig lied, volgens hem een regelrechte hit bij de Wehrmacht in Stalingrad. “Woar ne mens in moelaike tije zich nie allemoal kan an optrekke!” hoorde ik nonkel Giele tegen nonkel Charles fluisteren. Daarna luisterde hij in vervoering verder naar de zanger. Mijn vader had het er moeilijker mee, zijn anti-Duitse gevoelens speelden hem parten. Ik heb al een paar keer gemeld hoe hij tijdens de 14-daagse veldtocht door een Duitser uit een biechtstoel werd gehaald. Dat verhaal is, niet alleen voor hem maar ook voor mij, door de jaren heen uitgegroeid tot een ware obsessie. Maar het ergste, de grote vernedering, heb ik tot nog toe verzwegen, uit schaamte. Vooruit dan maar, it’s now or never: die Duitser deed hem met de handen omhoog tegen een muur staan, en toen gebeurde het onvoorstelbare! De vijand nam zijn kleine knapzak af, doorzocht hem en haalde er een flink stuk droge worst uit. Dat heeft mijn vader nooit teruggekregen. Politiek heeft hem altijd onverschillig gelaten, maar deze diefstal heeft hem voor de rest van zijn leven getekend, jaren later blaakte zijn gezicht nog van verontwaardiging toen hij het durfde vertellen. Gelukkig voor die Duitser had hij geen wapen meer, er zouden anders beslist ongelukken gebeurd zijn (‘voor Worst en Vaderland’). Dat incident met die worst heeft eerlijk gezegd ook mijn beide kinderen getraumatiseerd: hoe anders hun hysterisch gelach verklaren bij iedere toespeling erop? Daarom hebben wij besloten het voorlopig nog geheim te houden voor de kleinkinderen.

Eigenlijk zou het lied door een kind moeten gezongen worden, doch ik was nog te jong en kende bovendien geen Duits. Ik heb wel het lied van de Schotten onthouden, en ik heb dat opgenomen in mijn tekstje over The Jolly Scotchmen (GT 2016 nr.3, p. 214), maar nonkel Frans zijn lijfstuk herinner ik mij slechts gedeeltelijk, en dit dankzij de smartelijke ontknoping. Het begon als volgt:

*Mama-tsie, schenk mich ein Pferdchen,
Ein Pferdchen wird mein Paradies...*

Let op: Mama-TSIE, die Duitsers zijn zeer gevoelig. Maar zij konden ook zeer opgewekt zijn. Zelfs in 44 kon je hen nog door de straten zien stappen, al zingend: *Heute wollen wir marschieren, eine neue Marsch probieren...* (en nog van da). Nadat het gewenste paardje in Germaanse geuren en kleuren beschreven was: *schwarzer Schwanz, groszes Maul...* (ik ben niet meer zo zeker van die woorden) kwam plotseling, onaangekondigd, bijna brutaal, de pointe: *Das Knaapchen ging zum Paradies!*

Afb. 1. De auteur naast 'zijn' paardje (foto 1943 in familiearchief).

de longen overbleef. Toen ik nonkel Frans zo heftig bezig hoorde heb ik mij dikwijls afgevraagd hoe ik in de situatie van de stervende knaap een dergelijk hoogtepunt zou kunnen bereiken. Maar ik zag al gauw in dat dit niet nodig was: ik was geen Duitse knaap, maar slechts een manneke van de Muide.

Nu ik erover nadenk: ik heb toch zelf ook zo een paardje gehad? En ja: de foto zat nog in die oude schoenendoos bij de trouwfoto's van de Van Dammes.

Ik sluit niet uit dat nonkel het woord Knaapchen zelf heeft uitgevonden heeft, wat het daarom niet minder verdienstelijk maakt. Het kind – voor degenen die geen Duits verstaan, een knaap nog – was ernstig ziek. Na bovenstaande schokkende aankondiging werd het ziekteproces verder beschreven, een erbij geroepen Herr Doctor kon echter geen soelaas bieden. De knaap begon naar het einde toe zwaar te ijlen en had het herhaaldijk over grote steigerende en briesende paarden, die zijn ziekbed belegerden. Tot wanneer hij in een laatste snik uitbarstte (en dat was meteen ook de laatste lijn van het lied):

Mama-tsie, solche Pferde will ich nicht!

Dat moest zeer luid gezongen worden, crescendo en met gebruik van de laatste voorraad lucht die nog in

IN EN OM DE CINEMA'S AAN 'T ZUID

Francine Somers

Afb. 1. De voorgevel in min of meer neo-renaissance of eclectische stijl van Oud Gend (niet gedateerde foto, verzameling R. Heughebaert). Uiterst links is nog net een stukje zichtbaar van de Select. Het centrale tegeltableau bleef bewaard in het MIAT.

Afb. 2. Uit dit detail van een ongedateerde foto (vermoedelijk Interbellum, verz. R. Heughebaert) blijkt dat Oud Gend een multifunctioneel gebouw was: met aan de ene zijde van de cinema een winkel voor rookwaren en aan de andere een charcuterie. Uiterst links is de op de grond knielende man bezig aan de final touch op een grote reclamepancarte die tot op de verdieping zal opgehesen worden voor de komende voorstelling van de Select.

Soms, op zondagnamiddagen, trokken we met grootvader naar een filmvertoning. Aan het Zuidstation kondigden de elektrische belletjes van de twee cinema's, de Select en Oud Gend de opening van de loketten aan. De zalen stroomden vol, de mensen namen plaats op de houten banken. Maar de film-operator arriveerde altijd te laat en het ongeduldige publiek begon met de voeten in kadans te stampen op de houten vloeren. En terwijl het stof er uit vloog scandeerden ze:

Be-gi-(n)nen! Be-gi-(n)nen! Be-gi-(n)nen!

Om erger te voorkomen kwam de pianist te voorschijn. Hij zou de stomme zwart-wit films begeleiden. Hij sloeg enkele akkoorden aan om de meute te kalmeren. Die was immers altijd bereid om collectief verontwaardiging of enthousiasme te uiten. Onmiddellijk had de man dol succes met *Tout ça n'avaut pas l'amour*, *Mie Katoen komt morgen noen*, *Ramona*, *J'ai fait un rêve merveilleux*, *Tara-da-boem-dié*, *mijn lief is patissier*, allemaal airkes die het publiek onmiddellijk in koor begon mee te zingen.

Tijdens de voorstelling improviseerde de pianist de begeleidende muziek op het tempo aangegeven door de filmbeelden en het acteursspel.

(Fragmenten uit *Atmosphère à la gare terminale de Gand-Sud*, vertaald uit het Frans. Zie GT 2017 nr. 2, p. 101)

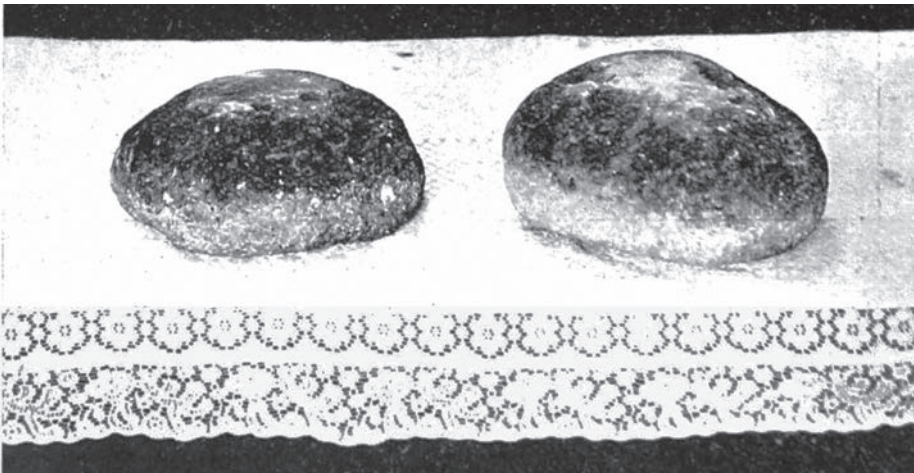
Afb. 3. Op dit detail van een andere foto uit die tijd (verz. R. Heughebaert) zien we dat de centrale entré van Oud Gend niet enkel toegang gaf tot de cinema, maar ook tot een 'brasserie - concert'. In de charcuterie kon je terecht voor 'Buffet-froid'.

SINT-VEERLE BIJ HET GRAVENSTEEN EN IN DE SINT-BAAFSABDIJ

Marc Hanson

Volgens een heiligenleven (vita) uit de negende eeuw was Sint-Veerle, de heilige Pharaïdis, een dochter van Theodorik, hertog van Lotharingen en Bourgondië. Ze werd uitgehuwelijkt maar wou maagd blijven. Reden waarom de huwelijkskandidaat haar zijn hele leven stalkte. In Gent is ze vooral bekend van het gelijknamige plein. Veel Gentenaars weten dat volgens de legende deze heilige de zachte broden van een vreckige vrouw in stenen (afb. 1) veranderde en dat ze een opgepeuzelde haan of gans vanuit de schamele restjes, een paar poten en wat pluimen, weer tot leven wekte (afb. 2). Geïnteresseerden in geschiedenis zullen ook bekend zijn met het Sint-Veerlekapittel dat geen kanunnikenkapittel was in de gebruikelijke betekenis van het woord, maar de opvolger van de groep priesters-kapelaans die de eredienst in de grafelijke burchkapel verzorgde.

De heilige heeft nauwe banden gehad zowel met dit kapittel bij de in oorsprong grafelijke kapel aan het Gravensteen als met de Sint-Baafsabdij. Hoe is dat te verklaren? Het waren kloosterlingen van het Gandaklooster, vanaf de negende eeuw meestal Sint-Baafs genoemd, die de heilige introduceerden in

Afb. 1. Uit: De Keyser, P., 1939, De stenen broden van de St Niklaaskerk te Gent. Oostvlaamsche Zanten, 14, 85-110.

Gent. In de loop van de achtste eeuw zou abt Egilfried enkele overblijfselen van de heilige naar Gent hebben gebracht. Daar werden ze aan de relieken-schat van de abdij toegevoegd en met grote zorg bewaard. Bij de Noorman-neninvall van 879-880 sloegen de Baafse kanunniken op de vlucht naar Noord-Frankrijk om zichzelf en de relieken van onder andere Sint-Veerle in veilig-hed te brengen. Pas decennia later, ca. 930, keerde een delegatie van zeven religieuzen uit Laon terug naar Gent. Vóór de restauratie van de abdijgebou-wen werden de relieken tijdelijk ondergebracht in de kapel van de grafelijke residentie in Gent, het huidige drukbezochte Gravensteen.

Afb. 2. Het beeldje van Sint-Veerle met een brood in haar handen en gans aan haar voeten door de dekenij Patershol geplaatst in een barok poortje, vermoedelijk afkomstig uit het afge-broken Kuldershuis aan het Bisdomplein.

Na de (gedeeltelijke) heroprichting van de abdijgebouwen werden de relieken van Sint-Veerle plechtig teruggebracht naar hun oorspronkelijke Gentse be-waarplaats. Enkele stukjes reliek bleven echter in de burchtkerk bewaard. Jaarlijks werd een processie (ommegang) georganiseerd als dankbare herin-ning aan die schenking. Deze processie was vooral een aangelegenheid van de clerus, waarbij de stedelijke bevolking weinig betrokken was. Omstreeks dezelfde tijd werd de Sint-Veerlekerk gebouwd, gelegen aan de zuidkant van het huidige Sint-Veerleplein bij het Gravensteen (afb. 3 en 4). De groep gee-

stelijken die aan de burchtkapel was verbonden, vormde vanaf het begin van de dertiende eeuw het seculiere Sint-Veerlekapittel (afb. 5, 6 en 7). Sint-Veerle werd dus op twee plaatsen in Gent vereerd: in de aan haar toegewijde kapittelkerk, waar (een gedeelte van) haar overblijfselen in een schrijn werden bewaard en in de Sint-Baafsabdij, waar een ander deel werd bewaard.

Afb. 3. De Sint-Veerlekerk kort voor de ombouw (Arent van Wynendaele, ca. 1580, Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer L41-20).

In de Sint-Baafsabdij werd haar cultus levend gehouden tot aan de afbraak van de abdij in 1540, zij het met minder succes dan deze van Bavo, Sint-Lieven en Macharius. Net rond die tijd escaleerden de spanningen rond de processie tussen het kapelankenkapittel van Sint-Veerle en het kanunnikenkapittel van Sint-Baafs. De najver bestond al sinds de vijftiende eeuw en had wellicht te maken met de toen erg belangrijk geachte plaats en voorrang in deze plechtige kerkelijke omgang. In 1538 weigerden de kapelaans van Sint-Veerle zelfs gewoonweg om op de kruisdagen (maandag-woensdag voor Hemelvaartsdag) naar Sint-Baafs te gaan. Toen de nieuwe Baafse kanunniken zelf op woensdag in processie naar Sint-Veerle gingen, stonden ze voor een gesloten kerkdeur. Na klacht van Sint-Baafs gelaste keizer Karel V op 23 april 1539 een deurwaarder om het Sint-Veerlekapittel aan te manen genoegdoening te verschaffen aan het Baafse kapittel en het bij weigering voor de Raad van Vlaanderen

Afb. 4. Dezelfde kerk (toen ex-kerk) tien jaar later (1590, aquarel door P.J. Goetghebuer, Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer L41-20, hier anders geïntendeerd dan bij afb. 3). Het gebouw werd omgevormd tot o.m. twee grote huizen aan het Sint-Veerleplein (links). Rechts de kraan en enkele huizen van de Kraanlei.

te dagen. Op 9 mei antwoordde deurwaarder Cornelis de Cusere de keizer dat hij zijn opdracht had uitgevoerd en het Veerlekapittel tegen 20 mei had gedagvaard. De hele twist eindigde in mineur omdat de processie niet meer kon doorgaan, nadat de keizer zelf de abdij in 1540 had laten afbreken.

Jaarlijks werden op de naamdag van Sint-Veerle (4 januari) feestelijkheden georganiseerd. Bisschop Jansenius verbood ze in 1569 omwille van hun 'ontaarde' karakter. Ten tijde van de Beeldenstormen werd de kapittelkerk ernstig beschadigd. Wellicht gingen toen de relieken van de patroonheilige van de

Afb. 5. Detail uit afb. 4 uitvergroot: in het medaillon: de heilige met goed herkenbare martelarenpalm en brood. Erboven: hoed en met elkaar verbonden kwasten, attriboot van het kapittel.

Afb. 6. Zegels van het kapittel (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer L41)

kerk verloren. Logisch dat het bergaf ging met de verering van de heilige. In 1611 werden in de Sint-Baafskathedraal een paar overblijfselen van de heilige Veerle teruggevonden. Ze werden aan het gelijknamige kapittel overgemaakt. Na het verdwijnen van de Sint-Veerlekerk in de loop van de zeventiende eeuw en de afschaffing van het kapittel op het einde van de achttiende eeuw, herinnerde geen enkele bidplaats nog aan de heilige, met uitzondering van de Sint-Niklaaskerk (zie afb. 1) waar het voormalig grafelijk kapittel een onderdak gevonden had. Zo geraakte ze in Gent meer en meer in de vergetelheid.

Geraadpleegde bronnen en literatuur

- Bru, A.M., Vermeiren, G. (2004). De Sint-Veerlekerk. *Erfgoedmemo Gent* nr. 8.
- Declercq, G. (1989). Nieuwe inzichten over de oorsprong van het Sint-Veerlekapittel in Gent. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, dl. 43, p. 49-102.
- De Keyser, P. (1939). De stenen broden van de Sint-Niklaaskerk te Gent. In: *Oost-Vlaamsche Zanten* jg. 14, p. 43.
- Gysseling, M., Carnier, M. (2000), *Inventaris van het archief van Sint-Baafs en bisdom Gent tot eind 1801*, delen IV, Brussel, passim; voor het Sint-Veerlekapittel: de reeksen S en SN.
- Somers, A. (2015), Bij de graven van Vlaanderen. In: Mantels, R. e.a. (eds.) *Geloven in Gent*.

Plaatsen van religieus leven, Gent, p. 53-57. Met beredeneerde bibliografie.
Voordeckers-Declercq M.H. (1963), Het ontstaan van de S. Veerleculcus te Gent. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, dl. 17, p. 3-28.

Afb. 7. Lid van het kapittel zoals die er in de 18de eeuw kon uitzien (Stadsarchief Gent, Atlas Goetgheuer L41).

LEZERS AAN HET WOORD

Corbillards

Tony Schalenborgh (tonyschalenborgh@hotmail.com) van de heemkundige kring 'Vochte' uit Vucht-Maasmechelen is op zoek naar inlichtingen over de

Afb. 1. Factuur van De Wilde-De Moerlose Corbillards

firma 'De Wilde-De Moerloose Corbillards' uit Ledeberg-Gent, fabrikant van lijkwagens actief in de jaren 1930. Ze hebben daar zo'n lijkwagen en willen die tentoonstellen.

Nvdr: in het uitstekend gedocumenteerde boek *Ledeberg* van Marcel De Bleecker en Jean Collignon vonden we een hieronder gereproduceerd briefhoofd van die firma uit 1916. Dat was toen een huurhouderij. Werd dat een carrosserie tijdens het Interbellum?

Afb. 2. Familie Dupont uit Gent

Familie Dupont uit Gent

Jos De Ryck uit Westerlo schrijft ons: 'In een oude doos van mijn grootouders vond ik deze foto van een familie Dupont uit Gent. De Heer Dupont was gedurende de mobilisatie in 1938 als onderofficier bij mijn grootouders Carpentier te Heultje bij Westerlo gehuisvest. Graag wil ik deze foto aan de kinderen of kleinkinderen bezorgen. Jos De Ryck Trapstraat 30 2260 Westerlo tel 014 71 48 14 of 0495 35 58 88'.

Turkelboom, bedèl in Sint-Barbara

Guy Beyaert schrijft naar aanleiding van de dagdoekfragmenten van mevrouw Maria Turkelboom in GT 2017 nr. 2 over de bombardementen in Merelbeke die ze meemaakte vanuit de Savaanstraat: 'Ik heb zowat dezelfde ervaring met dit gebeuren. Maar toen herinnerde ik mij dat in het Sint-Barbara College in de Savaanstraat de heer A. (August) Turkelboom, de vader van Maria, werkzaam was als bedèl (administratieve hulpkracht in colleges), door alle leerlingen goed gekend. Bij hem konden wij alles verkrijgen wat wij nodig hadden niet alleen pennen, papier etc. maar ook 'tapetten' (sorry voor de naam). Dat waren stokken met een uiteinde wat afgesneden en die op de speelplaats gebruikt werden voor een soort golfspel. De bal hiervoor heette een 'mukke'. Mr. Turkelboom was ook surveillant en hij betrapte mij eens toen ik in de ver-

plichte ochtendmis mijn catechismus aan het leren was. Ik heb hem dat niet kwalijk genomen, ik moest mij maar niet laten vangen. Zijn zoon en ik waren ook bij de scouts en bij het uitvoeren van een spel moest hij mij op zijn rug dragen. Ik was blijkbaar te zwaar want de zoon is gevallen en daardoor is een hoekje van een voorste tand gebroken. Wat mogelijks onveranderd gebleven is voor het leven? Sorry! Dus aan de familie Turkelboom wil ik maar zeggen dat ik de beste herinneringen bewaar aan die dagen. Bedankt'

Watergeesten in 'Gentianen'

In verband met het artikel over de Wijzemanstraat in de reeks 'Zonderlinge en bijzondere Gentse plaatsnamen' (GT 2017 nr. 2) waarin sprake is van watergeesten, vestigt Paula D'Haen onze aandacht op Gentianen. *Een resem oude Gentse Sagen*, geschreven door Paul de Rijck en krachtig geïllustreerd door Alex Wauters (1899-1965). Dit mooie werk werd in 1955 uitgegeven door de Dienst Toerisme van de Stad Gent. Een verwijzing daarnaar ontbrak. Iets wat we hierbij graag verhelpen (LD).

Amulet voor huisbescherming?

Als reactie op de vraag naar de betekenis van een metalen hanger gevonden in de schouw van een huis in Sint-Maria-Horebeke gesteld door Frank Odberg in GT 2017 nr. 3, meldt Huguette Taeymans het volgende:

'Het gaat hier om een bedevaartkenteken met in gotische letter N en D zijnde Notre Dame.

Aangezien er veel bedevaartplaatsen toegewijd zijn aan Onze Lieve Vrouw is het moeilijk vast te stellen van welke plaats dit kenteken afkomstig is. Het is zeker 19de-eeuws en het zou dus inderdaad bij de bouw van het huis als huisbescherming ingewerkt kunnen zijn, mogelijks na een bedevaart van de bouw-

heer. Deze kentekens konden in verscheidene vormen op de bedevaartplaats gekocht worden, al dan niet gewijd. Wij hebben in onze verzameling een gelijkaardig kenteken maar dat is een speldje, in plaats van een hanger. Daarvan zijn de letters in gewoon lettertype waardoor deze beter kunnen geïdentificeerd worden (zie afbeelding) maar heeft toch dezelfde elementen (kroon, schildje). Tegenwoordig kunnen nog altijd op de bedevaartplaatsen (Oostakker-Lourdes, Banneux enz.) diverse soorten souvenirs aangeschaft worden.

Afb. 3.

Frank Ödberg kan zich vinden in deze uitleg. Hij schrijft: Het betreft inderdaad dezelfde voorwerpen die alleen in stijl verschillen. De uitleg van mevrouw Taymans lijkt mij heel geloofwaardig. De vraag is nog wat die DE betekent in het centraal gelegen hartje. Indien het de bedoeling was van ‘Notre Dame de...’ te schrijven, dan is de vraag waarom er ergens geen ruimte voorzien is om een plaats aan te duiden, zoals bv. ‘Notre Dame de Lourdes’. Of werd zo’n voorwerp vergezeld door een plaatje waarop de plaats vermeld stond?’

School Machariuswijk

Een vraag van An Cocriamont (De School Van Toen). ‘In GT jrg 33 nr 6 Dec. 2004 pag. 378 staat in de ‘Gentse Memoriedagen’ een korte tekst over het schooltje aan de Lucas Munichstraat, vandaag ‘Het Trappenhuis’ genoemd. Beschikt uw archief (DSMG) toevallig over meer info in verband met de afbraak van het oude schoolgebouw en de inhuldiging van het huidige? In het artikeltje staat dat het oude schooltje gesloopt werd in 1982. Is daar nog een bron (krantenartikel?) van te vinden in uw archief en hebt u dan ook een datum voor de inhuldiging van het huidige gebouw?’ Om het antwoord te vinden staan twee documentatiecollecties ter beschikking. Onze oud-voorzitter Hugo Collumbien nam de ‘Gentse Memoriedagen’ voor zijn redactionele rekening en baseerde zich daarvoor op zijn uitgebreid archief, waarvan oa de

krantenknipsels zorgvuldig geklasseerd in ordners, aan het Gentse Stadsarchief werden geschonken. Ze staan opgesteld in de leeszaal (afb. 4) van de ‘Zwarte Doos’ en zijn er iedere week gemakkelijk raadpleegbaar van maandag tot en met donderdag in de voormiddag. Een tweede mogelijkheid is een raadpleging in ons documentatiecentrum DSMG, Belgijnhof 46, Sint-Amandsberg, afdeling Vliegende Bladen. Dit kan op dinsdagnamiddagen tot 18u of op zondagen van 10 tot 12u. Gegevens daarover in de reeksen ‘Straten’ en in ‘Onderwijs, Lager’.

Afb. 4. Collectie Hugo Collumbien in Stadsarchief.